

NATIONALEKONOMISKA FÖRENINGENS

sammanträde den 14 januari 1966

Ordförande: Professor *Ragnar Bentzel*

ÅRETS STATSVERKSPROPOSITION

Ordföranden: Mina damer och herrar! Nationalekonomiska föreningen har i kväll det stora nöjet att hälsa statsrådet Gunnar Sträng välkommen till årets första sammanträde. Föreningens medlemmar har i år liksom vid våra tidigare budgetdiskussioner mött upp mycket mangrant. Detta visar hur mycket vi uppskattar herr Strängs medverkan. Mycket beror det givetvis på att det är ett så intressant ämne som behandlas, men till väsentlig del är orsaken att vi på förhand vet, att när statsrådet Sträng talar om budgeten, gör han det på ett fascinerande sätt; vi vet att vi kommer att bli charmerade av hans framställningskonst.

Med detta ber jag att få överlämna ordet till statsrådet Sträng.

Statsrådet Gunnar Sträng:

Herr ordförande! Ärade mötesdeltagare! Om inte Ragnar Bentzel och jag var så gamla goda vänner, skulle jag nästan ha trott att han tillhörde oppositionen, när han startade med att försöka få alla de mindervärdeskomplex jag dagligen dras med att blomma ut för fullt innan jag börjar denna föreläsning.

Det budgetarbete som vi i vanlig ordning har genomfört i år har framför allt präglats av de ultimativa krav som ställes i avseende på vår bytesbalans. Under 1960-talet fram till 1964 års utgång var den balansen inte något problem. Tvärtom. Vi hade en god handels- och bytesbalans. Under de fyra första åren på 1960-talet ökade vår export med i genomsnitt 9 1/2 procent årligen, och importökningen stannade vid 7 1/2 procent. Samtidigt hade vi en stegring av nationalprodukten med ungefär 5 procent. Det betydde således att vår utrikeshandel var en av de aktiva faktorerna i den svenska ekonomin.

Detta gav också det lyckliga resultatet att vi under den perioden kunde bygga upp vår valutareserv från drygt 3 miljarder 1960 till 5,5 miljarder 1965. Och i en alltmer internationellt sammanvävd

ekonomi är begreppen bytesbalans och valutareserv kriterierna på om ekonomin är sund och utvecklingsduglig eller inte. Företagna studier runt om i världen ger vid handen att de kriser som av och till har drabbat olika länder — England tre gånger sedan 1958, Finland, Danmark och Italien för ett par år sedan — har samt och synnerligen initierats ur det förhållandet att man inte har klarat sin bytesbalans och haft reducerade valutareserver.

Nu finns det dessbättre internationella arrangemang genom vilka en nation som råkar illa ut i detta hänseende kan få en hjälpande hand. Jag tänker här på Internationella Valutafonden. Men det är inte bara att gå dit och begära hjälp. Man får alltid räkna med att också få en del goda ord på vägen hem. I regel uppställs också som villkor för att man skall få känna av den där hjälpande handen att man går hem och sväljer den beska medicin som man får med sig i en flaska — om jag så får säga. Jag har någon gång sagt att man "får ta på sig tagelskjortan". Är man i den situationen att detta är nödvändigt, är det ju bättre att man gör det själv än att andra står och kränger den på en.

Den för vårt vidkommande gynnsamma utvecklingen under 1960-talet visar under det gångna året, alltså 1965, en definitivt annan bild. Vår export ökade med endast 5 procent, medan importen samtidigt steg med 11 procent. Vår varuhandel med utlandet var sådan att vi köpte för drygt 1 200 miljoner mer än vi sålde. Vi har dock inte ännu behövt avläsa de logiska resultaten härav i valutareserven. Vissa förskjutningar i betalningsbalansen och kreditgivningen, jämte den omständigheten att vi har fått en del utländska lån, i första hand till vår varvsindustri, har medverkat till att valutareserven ännu redovisas som ganska stabil. Men naturligtvis kommer konsekvenserna så småningom även för valutareservens vidkommande att göra sig gällande.

Det här angivna förhållandet har varit avgörande för budgetarbetet och för budgetens utformning, och ju snabbare vi kommer tillrätta med denna negativa bytesbalans, desto bättre för oss själva. Statsverksbudgeten omsluter — som jag haft tillfälle att tala om för svenska folket via radio och TV — 31 240 miljoner kronor. Den är därför alldeles uppenbart av avgörande betydelse när det gäller att påverka utvecklingen och riktlinjerna i samhällsekonomin. Ju snabbare vi tar itu med problemet att korrigera bytesbalansen, desto mindre hårda behöver åtgärderna bli. Och den budget jag lagt fram är konstruerad med avsikt att återställa jämvikten i den yttre ekonomin. En av förutsättningarna för detta är naturligtvis då att vi har jämvikt i vår inre ekonomi.

Jag vågar inte avlägga några bragelöften om att vi under 1966 skall

kunna återställa balansdriften och korrigera den negativa posten på 1 200 miljoner. Det längsta man kan sträcka sig är väl att politiken skall ge det resultatet att vi klart och odeciderat bryter trenden. Det är vad vi behöver göra. Om vi får gehör för budgetuppläggningsen, tror jag också det skall bli möjligt.

När vi eliminerar denna negativa balans, skall siffrorna helst byta plats, d. v. s. importens 11 skall bli exportens 11 procent, och exportens 5 skall bli importens 5 procent. Vi har inte vågat dra så optimistiska slutsatser, men vi har ändå vågat att som mål uppställa att under 1966 nå en import som stiger med endast 4 à 5 procent och en export som stiger med 7 procent. Jag är medveten om att många nog tvivlar på möjligheterna att realisera dessa mål i vår utrikeshandel. Att vi har vågat oss på att kalkylera med en så stark dämpning av importen har delvis sin förklaring i en del åtgärder, som jag här skall redovisa successivt och som budgeten som sagt är ett uttryck för. Bland annat spelar där också lagersituationen in. Under de gångna åren har vi byggt upp vår lagerhållning från 1 miljard till 1,6 miljarder kronor, och jag utgår ifrån att den tendensen kan brytas, med den positiva effekt som detta kan komma att ha på bytesbalansen.

Vid ett försök att analysera orsakerna till bytesbalansens utveckling under 1965 spelar naturligtvis denna lageruppbyggnad inom landet en viss roll, men den förklarar endast en mindre del av problemet. Vi kan näppeligen säga att vi på grund av sviktande konjunkturer utomlands har haft några påtagliga svårigheter att exportera, även om vi har känt av en press på priserna, framför allt när det gäller malm, massa, järn och stål samt skeppsvarvens produkter. Den huvudsakliga orsaken till försämringen är i stället att finna i en några grader för hög aktivitet i vår ekonomi, med därav följande starka inhemska efterfrågan, vilket både har ökat importen och begränsat vår exportkapacitet.

Den höga ekonomiska aktiviteten under 1965 har också inneburit att vår verkstadsindustri inte har kunnat tillgodoses med erforderlig arbetskraft, och följaktligen har man där inte heller kunnat utnyttja sin produktionsförmåga optimalt. Denna brist på arbetskraft har väl också varit en medverkande faktor till en strävan — i och för sig glädjande — att snabbt öka maskininvesteringarna i arbetsbesparande syfte. Sådana strävanden är välkomna, och staten har under de senaste åren medvetet uppmuntrat i den riktningen. År 1964 genomförde vi speciella skatteavdrag för de industrier som ville göra maskininvesteringar, och 1965 fritog vi industrins maskininvesteringar från den höjning av omsättningsskatten som drabbade andra områden och som innebar en stegring från 6,5 till 10 procent. Den höjningen slog helt

på konsumtionen. Ja, vi gick t. o. m. så långt att vi i viss utsträckning reducerade omsättningsskatten på maskininvesteringarna. Denna forcerade, arbetskraftbesparande industriinvestering är i alla avseenden välkommen och även helt säkert det enda riktiga på längre sikt, om också förhållandena under 1965 har medverkat till den bristande balansen i vår utrikeshandel som jag här har berört.

Nu kan man emellertid inte både äta kakan och ha den kvar, och trots den effekt som en snabb investeringsökning på maskinsidan innebär i avseende på bytesbalansen har vi ansett det vara riktigt — med hänsyn till långtidsperspektivet — att den får fortsätta och att den bör uppmuntras.

Den överansträngning som vi känt av samhällsekonomiskt under 1965 har i stor utsträckning emanerat från byggnadssidan. Man kan väl enklast förklara saken så, att våra i och för sig lovvärda ambitioner att snabbt komma tillrätta med bristerna på bostädernas, skolhusens och sjukhusens områden — våra oerhörda utbildnings- och vårdbehov ställer ju med nödvändighet ambitionerna mycket högt — har ansträngt oss några grader över vår förmåga. Jag tvekar inte att säga det. Vi kunde under 1964 och i början på 1965 avläsa hur kostnadsutvecklingen inom byggnadsindustrin var klart oroande. Kostnaderna steg då i snabbare takt än någon annan motsvarande investering. Löneglidningen var starkare inom byggnadsfacket än inom verkstadsindustrin eller någon annan bransch. Uppenbara svårigheter förelåg att träffa avtal om fasta priser, entreprenader och material. Materialpriserna fixerades till leveransdagen. Det var ett ganska utbrett system under 1964 och början av 1965. Konkurrensen om byggnadsobjekten var relativt obefintlig, vilket tog sig uttryck i ett fåtal anbud, vilka då också prismässigt representerade ytterst små variationer.

I det läget tvingades vi till hårda kreditbegränsningar, som under 1965 föranledde mycken kritik och klagan. Man gjorde bl. a. gällande att den begränsningen innebar ryckighet i politiken, med ty åtföljande svårigheter att göra friktionsfria långtidsplaneringar. Just nu kan vi emellertid avläsa en bättre balans på byggnadsmarknaden än under 1964 och större delen av 1965. Enligt besked jag får från olika håll ute i landet går det numera att bygga bostäder under lånetaket. Det går t. o. m. att få fyra, fem eller sex entreprenadanbud med stora variationer i kostnadssummorna.

Det är frestande att ett ögonblick uppehålla sig vid den så ofta aktualiserade planeringsdebatten och försöka sätta in den diskussionen i sitt rätta och större sammanhang. Vi går i allmänhet tillväga på det sättet att vi planerar strikt sektorsvis. I varje fall sker det i den första omgången — och det är kanske riktigt. En bostadsplanering

sker efter bostadspolitiska önskemål och behov, och den göres av administratörer inom bostadssektorn och av politiker som är speciellt bostadsintresserade. En sjukhusplanering sker efter sjukhusens önskemål och behov, verkställs av administratörer inom sjukvården och kompletteras av politiker som är mycket intresserade av att vi får många och bra sjukhus. Det går till på samma sätt vid vägplanering, skolplanering och forskarplanering.

Det genomgående i alla dessa planeringar är att de göres på grund av det behov som är aktuellt och där planerarna av naturliga skäl ser sitt eget område som det väsentliga. Jag har någon gång mera dramatiskt uttryckt det så att man planerar med skygglappar för ögonen när det gäller alla andra områden. Det är kanske inte i och för sig någon anklagelse, utan det är en naturlig följd av systemet. Därför får man i regel planeringar som är för optimistiska i sina slutledningar. Alla de där planeringarna skall i sista hand vägas samman i en total planering inom ramen för en förutsatt, rimlig ökning av resurserna, d. v. s. i det framtidsperspektiv vi nu har — och där är jag så aktuell att jag refererar till den i dag offentliggjorda långtidsplaneringen — 4 procents ökning av nationalprodukten varje år.

Vid total planering tillkommer också att industrins investeringsambitioner inte flyter fram som någon lugn och stilla älv utan snarare präglas av tidvis återkommande vårflöden och tidvis lugnvatten. Vi hade en industriell investeringsaktivitet i utpräglad grad från 1957 och ett stycke in på 1960-talet, men sedan låg de investeringarna oförändrade till i år. Ja, 1964 noterade vi t. o. m. en nedgång. Av naturliga skäl kunde andra sektorer, t. ex. bostadsbyggandet och de offentliga investeringarna, under dessa lugna industriinvesteringsår få större utrymme för sin expansion. Det var ju bara riktigt och naturligt. Vi har under de gångna åren på 1960-talet haft en expansion i bostadsbyggandet på i genomsnitt 7 à 8 procent årligen.

När det gäller kommunernas investeringsökningar kan vi redovisa siffrorna 12 till 15 procent i årlig stegringstakt. Den statliga sektorns ökningstakt har legat mellan 3 och 4 procent. Industrin har som jag nämnde legat på plus minus noll. Allt detta har skett inom en total investeringsram som väl under de första åren på 1960-talet har hållit sig på ca + 5 procent årligen.

När industrin nu glädjande nog kommer tillbaka och ökar sina investeringar, så är det helt i överensstämmelse med statsmakternas intentioner. Vi räknar med att ökningen i industriinvesteringarna under fjolåret uppgick till 8 procent, och enligt de enkäter som gjorts kommer de under 1966 att öka med ytterligare 14 procent. Naturligtvis kan de andra sektorerna då av lätt insedda skäl inte fortsätta som om

ingenting hänt. Med hänsyn till industriexpansionens strategiska roll i vår bytesbalans och vår ekonomi tror jag att vi på de allra flesta håll är eniga om att den nu pånyttfödda industriella aktiviteten bör få sina behov och önskemål tillgodosedda. Det är därför som budgeten måste anvisa en lägre expansionstakt för bostadsbyggande och offentliga investeringar. Ty vi skall ju pressa in alla aktiviteter i det totala utrymme på 4 procent som jag nyss nämnde om.

Den påstådda ryckigheten i planeringen är således betingad av att man helt enkelt inte kan lägga upp några fasta program för den industriella expansionen och räkna med att de håller till punkt och pricka. Det blir det fria näringslivets egna bedömningar som avgör graden av aktivitet eller passivitet under olika tidsperioder.

Att man dessutom av andra skäl tvingas riva sönder en del av de olika sektorernas planering är, som jag sade, betingat av att en enkel addition av alla dessa planeringar ofrånkomligen spränger alla gränser för våra totala resurser. Jag är medveten om att denna sista och ofrånkomliga bedömning och avvägning många gånger grusar sektorplanerarnas förhoppningar, och jag är inte överraskad om de blir irriterade. Inte heller är jag överraskad av kritiken för påstådd planlöshet och ryckighet hos den centrala sidan. Men fastän jag ansträngt mig mycket har jag inte kunnat finna någon gyllene väg, som löser de problemen.

För att återgå till vad jag inledningsvis kallade för bytesbalansens ultimativa krav vill jag framhålla att den överefterfrågan som vi haft inom vår egen ekonomi självfallet måste dämpas. Jag tror inte att vi skall dämpa den när det gäller industrins investeringsambitioner, såvida de inte på ett i dag alldeles oväntat sätt rasar iväg över och bortom alla gränser. Den risken föreligger väl inte. Vi får göra den dämpningen på andra avsnitt, bl. a. på den privata konsumtionen.

Här vill jag med all den kraft som jag är mäktig understryka en sak, som jag funnit att man ofta och gärna misstolkar i den offentliga debatten. När jag talar om en dämpning av de offentliga investeringarna och på bostadsbyggandets område samt när det gäller den privata konsumtionen, så är det inte fråga om att gå ned ifrån den investerings- och konsumtionsnivå vi har i dag, utan det gäller att nöja sig med en mindre ökning på dessa områden än vad vi kunnat tillgodoräkna oss under det tidigare 1960-talet. Det är alltså *ökningstakten* som skall dämpas.

Vi har som sagt räknat med att 1966 skall ge oss 4 procent i ökade resurser. Om jag exemplifierar det med hänsyn till dagens nationalprodukt, uppskattad till drygt 100 miljarder kronor, så är det följaktligen drygt 4 miljarder mer att fördela på konsumtion och investe-

ringar. Om jag utvecklar teorin ytterligare, gäller det att fördela konsumtionen på privat och offentlig konsumtion och att fördela investeringarna på näringslivet och den offentliga sektorn, stat och kommun och bostäder.

Vi har sett situationen så, att det för dagen är klok politik att försöka styra över resurserna så att vi får en viss prioritering av investeringarna och den offentliga konsumtionen. De tunga posterna i den offentliga konsumtionen är naturligtvis de områden som representeras av skolans, utbildningens samt sjuk- och åldringsvårdens expansion.

Vidare har vi ansett det vara en klok politik att försöka ge industriinvesteringarna en viss prioritet. Detta har endast kunnat ske genom att lugna ned takten i kommuninvesteringarna. Den sektorn har en tid varit den mest expansiva. Dessutom får bostadsbyggandet lugna ner sig. Vi räknar därför med att bostadsbyggandet skall ligga kvar där det legat under 1965, vilket i och för sig är en hög nivå. Det blir inte någon ökning där, i varje fall ingen ökning som är värd att tala om.

För att åstadkomma detta tarvas en serie styrmedel, där finanspolitiken, statsbudgeten samt penning- och kreditpolitiken får bli de väsentliga inslagen. Som komplement till dessa styrmedel, som är mera generellt verkande, har regeringen också möjligheter att göra vissa specialingripanden i form av fysiska regleringar. Jag tänker härvid närmast på den schablonerade tillståndsgivning som riksdagen gav regeringen fullmakt att utnyttja för något år sedan. Där kan vi skjuta på framtiden vissa byggen, som kan betraktas som mera sekundära i det allmänna slagsmålet om arbetskraft och kapital. Under 1965 har sådana byggen till ett värde av ca 800 miljoner kronor vägrats igångsättningstillstånd. Den arbetskraft och det kapital som de byggena skulle ha tagit i anspråk har alltså kunnat ställas till förfogande för väsentligare ting, t. ex. bostäder och industriinvesteringar.

Budgetpolitiken bör i dagens ekonomi utformas med den gentemot samhällsekonomin neutrala målsättningen att staten skall ta in lika mycket pengar som den ger ut och alltså i det avseendet inte stimulera den ekonomiska aktiviteten. Under budgetåret 1964/65 och även innevarande budgetår har den målsättningen uppfyllts. Budgeten har under dessa båda år varit totalbalanserad, d. v. s. löpande inkomster har täckt inte bara driftutgifterna utan även statens utlånings- och investeringsutgifter. Budgeten har således varit totalbalanserad, och man kunde kanske då säga att finanspolitiken enligt den gamla, konventionella uppfattningen har gjort sitt.

Jag tror mig emellertid våga säga, att trots denna totalbalansering av budgeten under det förflutna och det innevarande budgetåret har ändå anspänningen på ekonomin varit så stark att tendenserna till över-

ansträngning varit påtagliga. Och ändå har den totalbalanserade budgeten understötts av en hög ränta och en hård kreditåtstramning.

Naturligtvis inställer sig den reflexionen att det inte bara är totalbalansen i och för sig som styr ekonomin in i lugna och balanserade banor, utan när våra ambitioner är så starka som de har varit under 1964 och 1965 på skilda områden — ja, då blir det fråga om andra och kompletterande värderingar. Jag syftar då på den absoluta omfattningen av olika aktiviteter såväl inom den offentliga som den privata sektorn: bostadsbyggandet, de offentliga investeringarna samt näringslivets investeringar. Det är just från denna utgångspunkt som budgeten i år motiverar sina begränsningar i den ökningstakt som vi har varit vana vid.

Teoretiskt kan man naturligtvis säga att en kraftig överbalansering av totalbudgeten skulle ha en tillräckligt kontraktiv verkan för att återställa lugnet inom ekonomin. Teoretiskt kan man naturligtvis också tänka sig att företa så starka skatteutskrivningar att man på den vägen dämpade efterfrågan och fick den att gå i lugna banor. Men det förutsätter en politisk disciplin både inom regeringspartiet och inom oppositionspartierna, som jag föreställer mig knappast är av denna världen. Jag vågar således personligen inte ställa mina budgetambitioner högre än att budgeten finanspolitiskt skall vara neutral, och att boten mot övertrycket får sökas på andra och mera kompletterande vägar.

Låt mig från dessa funderingar så gå över till en mera konkret redovisning av budgetens utformning och innehåll. Jag skall försöka göra det ganska kort, eftersom jag ju har haft tillfälle att redovisa dessa ting i andra sammanhang.

Vissa väsentliga reformavsnitt måste anses vara så hårt politiskt bundna att de under alla förhållanden måste fullföljas. Det föreligger en allmän politisk enighet i det avseendet. Sålunda kan våra drygt 1 miljon folkpensionärer räkna med en standardhöjning genom en ökning av pensionerna vid sidan av de indextillägg som automatiskt utlöses vid eventuella prisstegringar. Antalet folkpensionärer stiger också år från år, med de ofrånkomliga kostnadsstegringar som därmed följer. Våra ungdomskullar rullar fram genom en väsentligt utbyggd och förbättrad grundskola, över gymnasier, fackskolor och yrkesskolor. I en tidigare ovanlig omfattning går de vidare till studier vid universitet och högskolor. Detta betyder en enorm ekonomisk ansträngning för samhället. Kostnaderna för utbildning och forskning är nu den tyngsta posten på statens utgiftssida och uppgår till 5,5 miljarder årligen. Vi är emellertid beredda att ta de konsekvenserna, eftersom vi anser att insatserna för vår ungdoms utbildning i framtidsperspektivet kommer

att framstå som en god och nödvändig investering, även om den kan verka mycket betungande i dag.

Likaså har det ansetts ofrånkomligt med en personell upprustning på rätts- och polisväsendets område. De huvudsakliga motiven härför har varit de brottsförebyggande åtgärderna och behovet av en bättre trafikövervakning. Under 1965 genomfördes också en kommunal skatteutjämning, en reform som radikalt förbättrade de svaga kommunernas ekonomi. Variationerna i kommunalskatten mellan rika och fattiga kommuner skulle denna reform förutan vara enorma. Vi skulle då ha kommuner uppe i Tornedalen med en kommunalskatt på 36 kronor, samtidigt som kommuner i Skåne bara hade 12—14 kronor. Genom kommunalskatteutjämningsreformen har vi nu kommit dithän att latituden där är mycket starkt krympt. Den kan röra sig om 5 à 6 kronor i de båda ytterlighetsfallen.

Nu är denna reform så konstruerad att den automatiskt garanterar värdebeständighet, och där växer statsutgifterna med 260 miljoner. I denna kommunala skatteutjämning satsar vi f. n. 1 150 miljoner. Det är en stor utgift, men ofrånkomlig ur rättvisesynpunkt. Det är ju knappast rimligt att medborgarna i en fattig kommun skall betala högre kommunalskatt än de som bor i de rika kommunerna. Dessutom är den fattiga kommunens invånare i allmänhet missgynnade också när det gäller de tjänster som kommunen ger sina medborgare.

Trots den fulla sysselsättningen och på vissa områden en klar brist på arbetskraft kräver arbetsmarknads- och lokaliseringspolitiken energiska insatser. Budgetutgifterna där överstiger f. n. 1 miljard även i dagens konjunktur. Rationaliseringen inom jord- och skogsbruk, där man friställer människor, och expansionen inom industrin, som efterfrågar arbetskraft, ställer stora krav på arbetsförmedlingen, omskolningen och rörlighetsfrämjande åtgärder för den omflyttning som blir nödvändig.

Härtill kommer att vi nu har satt igång med en ny och effektiv lokaliseringspolitik. Och allra sist tillkommer beredskapsarbetena, som i dag är dyrbara. En vägarbetare i beredskapsarbete kostar per dag 500 kronor, om hänsyn tages till den väldiga maskinpark bakom varje man som vi i dag arbetar med.

Låt mig också i sammanhanget poängtera att den lokaliseringspolitik vi drivit under den senaste tiden med användning av investeringsfundsmedel enligt min mening ännu ett tag framöver har sitt berättigande, även om den har kritiserats rätt hårt på sina håll. Det betyder ofantligt mycket om de stora och ekonomiskt solida och slagkraftiga industrierna etablerar sig i de industrifattiga delarna av landet, där just

den lediga arbetskraften står till förfogande. Det tidigare psykiska motståndet mot etablering i norr har på den vägen kunnat brytas.

Den etableringen har också sina fördelar därigenom att den skapar större stabilitet och lägre flyttningsfrekvens bland de anställda i sådana Norrlandsfilialer. Självfallet har arrangemanget också en samhälls-ekonomisk aspekt, eftersom folkomflyttningen har sina begränsningar med hänsyn till kraven på bostäder, skolor och andra samhällsinstitutioner samt — vilket är andra sidan av samma mynt — den minskade destruktion av det kapital som ligger i bostäder, skolor och samhällsinstitutioner i avflyttningskommunerna och som i annat fall inte blir utnyttjade. Den rörelsefrämjande arbetsmarknadspolitiken och den lokaliseringspolitik som nu bedrivs menar jag är två saker som kompletterar varandra.

I anslutning till situationen på arbetsmarknaden, där vi på grund av vår befolkningsutveckling har att räkna med en i förhållande till efterfrågan klar brist på arbetskraft inte bara under de närmaste fem åren utan låt mig säga den närmaste 15-årsperioden, har trots den finanspolitiska återhållsamheten ändå en ny reform nu släppts fram. Eftersom de gifta kvinnorna är vår viktigaste och ännu i stor utsträckning outnyttjade arbetskraftsreserv, föreslås en kraftig förstärkning av barnstugeverksamheten. Vi har räknat med att därmed skapa möjligheter för den arbetskraftsreserven, gifta kvinnor med barn, att göra en insats i produktionen.

De statliga affärsverkens investeringar ökar inom ramen för en antagen statlig investeringsökning om 4 procent. Det betyder en expansion för televerket för att möta en fortsatt stegring av telefontrafiken och när det gäller tillströmningen av nya abonnenter. För SJ:s del innebär planerna en upprustning av lokaltrafiken på järnväg inom Storstockholmsområdet enligt tidigare åtaganden, och för vattenfall planeras en utbyggnad av kraftproduktionen för att möta en stigande efterfrågan och garantera en tillfredsställande torrårsreserv.

Våra ansträngningar på bostadsbyggandets område står naturligtvis — och kommer att stå, det försäkrar jag er! — i det politiska intressets centrum. Bostadsbristen är ett ständigt lika irriterande problem, ytterligare accentuerat genom den snabba folkomflyttningen och kraven att vi snabbt skall bygga oss ur den bostadsslum som ända in i vår tid har varit de breda folklagrens följeslagare. Dessa motiv har varit tillräckligt starka för att anstränga våra resurser till det yttersta — och kanske litet därutöver. Vårt bostadsbyggande torde i dag i relation till folkmängden vara bland de högsta i världen, kvalitetsmässigt förmodligen det främsta. Det representerar en årlig kapitalinsats på mellan 6,5 och 7 miljarder kronor, och genom sin omfattning och tyngd är det

en alldeles avgörande faktor i den avvägning som den samhällsekonomiska bedömningen ständigt tvingar oss till.

Bostadsbyggandets ökningstakt, som under senare år har legat över ökningstakten i nationalprodukten, har kunnat realiseras genom att industriinvesteringarna har stagnerat. Av skäl som jag tidigare anfört är och måste situationen där bli annorlunda under det kommande året. Vi har i det läget stannat för att bibehålla bostadsbyggandet på den i och för sig höga nivå det har i dag. Visserligen kan man i tidningarna läsa — och det står också i statsverkspropositionen — att vi höjer igångsättningarna från 88 000 till 92 000 lägenheter, men då antalet av under arbete varande byggen i dag är mindre än för ett år sedan, betyder det en oförändrad nivå i fråga om anspråken på arbetskraft och kapital.

Den snabba kostnadsstegringen på byggnadsområdet under 1964 och större delen av 1965 visar också klart att vi har tagit i hårdare än vad som var riktigt lämpligt. Hyresgästerna har rättmätiga anspråk på att få sina bostadskostnader fastställda efter sunda och balanserade förhållanden inom själva produktionen, så långt detta nu går att åstadkomma. Även av den anledningen är därför en något lugnare atmosfär nödvändig. En viss anpassning till dagens faktiska byggkostnader sker genom en höjning av den basränta som i dag utgör det generella subventionsinslaget i bostadspolitiken. Detta kommer naturligtvis att bli en irritabel sak. Det är ju fråga om hyreshöjningar i bostadsfastigheter byggda mellan 1957 och 1965 samt i 1966 års nyproduktion, som varierar från lägst 10 till maximalt 17 procent.

För att åstadkomma den av alla eftersträlvade åtstramningen i finanspolitiken har inte endast bostadsbyggandets utan även vägbyggandets ökningstakt dämpats. Anslaget för vägbyggande är i dag 900 miljoner (jag utgår då ifrån vad som går ut via det reguljära anslaget och vad arbetsmarknadsstyrelsen satsar på vägarbeten), och det beloppet blir oförändrat. Men underhållsanslaget räknas upp. Det bör ses i sammanhang med att arbetena med omläggningen till högertrafik, som finansieras på sitt särskilda sätt, kommer igång på allvar nästa budgetår och kommer att ta i anspråk såväl arbetskraft som material och kommer att i första hand konkurrera med gatubyggandet i städer och tätorter.

På grund av kostnaderna för den ofrånkomliga automatiken i statsutgifterna skulle dock målsättningen, en stark finanspolitik, inte kunna realiseras trots här angivna åtstramningar, om inte särskilda åtgärder vidtoges. Som exempel på sådana åtgärder kan nämnas återhållsamhet med försvarets planerade beställningar och investeringar och en inkomstförstärkning via vissa punktvis insatta skattehöjningar. I den nu

löpande försvarsöverenskommelsen står klart angivet att om det ekonomiska läget så påkallar, kan förskjutningar ske i försvarets beställningar och investeringar. I årets budgetförslag har det förutsatts att detta sker under nästa budgetår med riktpunkten att en till 350 miljoner uppskattad beställning skjutes på framtiden.

De skattehöjningar jag talade om drabbar sprit, vin, bensin och olja. Samtidigt föreslås en viss höjning av telefonsamtalsavgifterna för att finansiera televerkets ökade kostnader och investeringar.

Vid beskattningen av alkoholdrycker har som princip gällt att priset skall följa med i den allmänna prisutvecklingen. Det finns även nykterhetspolitiska skäl för den punktskattehöjningen. Spriten bör inte bli relativt billigare än övriga varor. Våra beräkningar har därför varit mycket omsorgsfulla, och vi har hamnat på ett förslag som betyder plus 3 kronor för en helbutelj brännvin och motsvarande justeringar för andra alkoholsortiment alltefter alkoholstyrkan samt 65 öre på en butelj lättvin och motsvarande justeringar på starkvin, beroende på alkoholstyrka.

Vi har varit mycket angelägna om att med de justeringarna till punkt och pricka återställa prisrelationen mellan spritvarorna å ena sidan och andra varor å andra sidan. Med denna skattehöjning återställer vi relationerna sådana de var 1963.

Höjningen av bilaccisen motsvarar ungefär 500 kronor på en bil av normal storlek. Det känner alla till. Tidningarna började ju skriva om det redan vid årsskiftet. Bensinen drabbas av en höjning med 5 öre. Vi har för närvarande en import på ungefär 200 000 personbilar per år, och den importen har under senare år tagit en relativt större och större andel av den svenska bilkonsumtionen. Det är en tung post i vår utrikeshandel som måste betalas, och det är ur bytesbalanssynpunkt mycket välgörande, om vi på den punkten kan lugna ner oss litet.

Även femöringen på bensinen har sin förklaring. Vi vill få en avlugning både i biltrafiken och bilanskaffningen. Det är ingen tvekan om att bilen samhällsekonomiskt är ett problembarn av stora mått, inte bara därför att vi kör ihjäl drygt 1 000 och invalidiserar 25 000 medborgare varje år, utan vi ställes också inför hela detta oerhörda ombyggnadsproblem med enorma kostnader för städerna när det gäller gatubreddning, genomfartsleder, sanering och allt som där rullas upp. Hur roligt det än är att köra bil — jag tycker själv att det är en tjusig avkoppling — får bilexpansionen ändå inte gå alltför snabbt. Det har vi inte råd med.

Dessa åtgärder gör att budgeten nu presenteras som en rimligt stark finanspolitik. Enligt min mening — och där är jag beredd på opposition — korresponderar den med det samhällsekonomiska läge som

jag här har beskrivit. I budgetens utgiftssumma på totalt 31 240 miljoner stannar det statliga upplåningsbehovet vid ca 200 miljoner.

Den nu presenterade statsverkspropositionen skall alltså enligt vår mening medverka till att realisera den ekonomiska planritning för 1966 som vi i finansplanen vågat oss på att skissera och som jag här har försökt att redogöra för. Den bygger på att vi får en ökning av nationalprodukten med 4 procent och att vi ger en viss favorisering av offentlig konsumtion och investering. Vi har räknat med en uppgång i den offentliga konsumtionen på 5 procent och en investeringsökning på 10 procent för näringslivet (därinom för industrin, plus 14 procent), för kommunerna plus 8 procent — alltså en dämpning från de 12—14 procent vi haft tidigare under 1960-talet — för staten plus 4 procent och för bostäderna plus 1/2 procent. Sistnämnda ökning har jag kallat för plus minus noll. En halv procent är ju en så liten justering att det knappast finns några motiv för att tala om en ökning där.

Vi räknar med att kunna realisera en exportökning på 7 procent och en importökning som stannar vid 5 procent. Dessa senare siffror påverkas av den förändrade bedömningen visavi lagerposten, som jag tidigare redovisat. Kvar står därefter för den privata konsumtionen en ökning med 2,5 procent.

Om jag där roar mig med att analysera den privata konsumtionen, så är det klart att våra drygt 1 miljon folkpensionärer tar en relativt större del än andra kategorier. Våra ungdomar under utbildning tar väl också en relativt större del än andra. För några av dem som jag har glädjen att se som åhörare här i kväll, och som i fackliga sammanhang har att bevaka de aktiva gruppernas intressen vid fördelningen, ser det naturligtvis långt ifrån angenämt ut.

(Allt vad jag här säger är justeringar i fasta priser. Det känner ni väl alla till. Jag vill bara för ordningens skull understryka det.)

För att realisera denna planering har vi utgått ifrån en inkomststegring i lugnare takt än under de sistlidna åren, och en pluspost i det slutliga saldoto skulle också vara en prisstegring i lugnare takt än den vi haft på senare tid.

Riksrevisionsverkets inkomstberäkningar, som har inlämnats till finansdepartementet vid arbetet med budgetens utformning har i år redovisats utifrån helt inflationsfria grunder och förutsättningar. Man har där räknat upp inkomsterna med 4 procent under såväl 1966 som 1967. För egen del har jag tillåtit mig göra ett fritt antagande, eftersom jag anser att en redovisning från helt löne- och prisstabila grunder av denna karaktär är realistisk.

Så här i efterhand har lönesumman för 1965 beräknats ge som resultat en kollektiv ökning av inkomstsumman på 10 procent. Samti-

digt med denna ökning hade vi under fjolåret en prisstegring på 3,5 procent. Jag är medveten om att flera av mina åhörare vill protestera mot detta mitt påstående, eftersom de kanske inte alls känner igen den siffran för prisstegringen. Men det är siffran *exklusive* konsekvensen av den höjda omsättningsskatten. Jag menar nämligen, att om man skall göra en korrekt redovisning av prisstegringen, så skall man inte diskutera vad som är en följd av ett medvetet politiskt beslut. Vi kunde ju i stället tagit in de skatteinkomsterna via inkomst-, förmögenhets- och bolagsskatt. Då får vi inget genomslag på konsumentprisindex. Nu valde vi i stället att ta in inkomsterna över omsättningsskatten och fick då helt självfallet ett prisgenomslag. Men jag tycker det är riktigare att redovisa prisstegringen exklusive skattekonsekvensen. Då kommer vi fram till en prisstegring på 3,5 procent.

Med den skärpning av finanspolitiken och andra element i den ekonomiska politiken, vilka jag här har redovisat, uppskattas nu lönesummans ökning till 7 procent under 1966. Det är ett antagande som mina medarbetare och jag har gjort själva och avser alltså den kollektiva inkomststegringen. I konsekvens med den lugnare inkomsttakten har också ett logiskt antagande gjorts om en prisstegring som stannar vid 2,5 procent.

Jag är som sagt medveten om att man kan ha delade meningar om detta inkomstantagande, och jag tror inte att jag får instämmanden från alla håll. Förmodligen anser man på löntagarsidan att det är en för låg uppskattning. På företagarsidan, där man även 1966 får känna av ökade sociala utgifter — höjd ATP-avgift och sannolikt (när jag säger sannolikt, så menar jag det) en förhöjd sjukförsäkringsavgift — är det mycket troligt att man kommer att säga att detta antagande om 7 procent i inkomstlyft är för högt. Men jag gör ändå det antagandet. Jag tror mig — med alla erforderliga reservationer — ha kommit något så när rätt.

Naturligtvis kommer budgeten inte bara att föranleda protester från arbetsmarknadsorganisationerna när det gäller de nämnda inkomstantagandena. Man kommer givetvis också att lufta sin kritik över att bostadsbyggandet inte får följa med i en antagen ökning av nationalprodukten, att det utmäta utrymmet för skolbyggande är tilltaget i underkant, att vägbyggnadsanslaget inte har räknats upp och att ökningstakten i den kommunala expansionen har modifierats. På sådant avsnitt känner man med olust begränsningen i sin egen aktivitet i behoven och önskemålen. Men begränsningen har här som i all annan planering gjorts med hänsyn till helhetens fordringar och krav.

Jag inledde denna presentation med att redovisa det ultimativa kravet att återställa vår bytesbalans, och jag skall sluta med att upprepa

det. I själva verket är det inte fråga om något annat än dels att återställa den avgörande faktorn i hela vår ekonomiska frammarsch, en aktiv utrikeshandel, dels att rusta oss för framtiden i avseende på investeringarnas fördelning. Endast då kan vi i fortsättningen hävda oss i en gradvis hårdare internationell konkurrens, trots att vi har ett relativt högt löneläge och trots den extrabelastning som vissa handelshinder ute i världen nu och i framtiden kan resa för vår export.

Jag föreställer mig att svenska folket är överens med mig, när jag slutligen konstaterar att vi inte i längden kan garantera den fulla sysselsättningen genom att bygga hus, vägar, skolor och sjukhus åt varandra. Alla dessa aktiviteter, nödvändiga och ofrånkomliga i ett progressivt samhälle, kan endast fullföljas om vår industriella slagkraft är obruten. Men det kommer måhända att tarvas ett visst kvantum av upplysning och en viss förmåga att se över det egna intresseområdet, om den politiken skall lyckas och om vi skall kunna föra den i hamn.

Personligen är jag tillräckligt optimistisk för att tro på detta, herr ordförande.

Ordföranden: Jag ber att få framföra föreningens varma tack till statsrådet Sträng för denna utomordentligt klara och upplysande redogörelse för den ekonomiska situationen och därmed sammanhängande ekonomisk-politiska problem. Det är tydligt att den ekonomiska politiken under det kommande året kommer att ställas inför många och svåra problem, kanske svårare än vi haft på länge.

Men trots den mycket övertygande argumentering som statsrådet har presterat för sin linje, kan det ju tänkas att det finns någon här i salen som har invändningar att göra. Därför ber jag nu att få förklara ordet fritt.

Jag tar mig friheten hemställa att diskussionsdeltagarna försöker begränsa sina anföranden till omkring tio minuter.

Docent Staffan Burenstam Linder: Herr ordförande! Ett lands ekonomi befinner sig alltid i en process, som karakteriseras av ständiga förändringar, vilka innebär ett hot mot en balanserad expansion. Flertalet av dessa förändringar har den egenheten att de tenderar att ta ut varandra, så att man inte behöver bekymra sig om dem närmare. Men ibland råkar ekonomin i den situationen att det är så starka störningar som går i en viss given riktning, att den råkar in i ett läge, som kännetecknas av brist på balans. I en sådan situation är det självklart den ekonomiska politikens uppgift att skapa krafter, som drar i motsatt riktning. Genom den ekonomiska politiken kan man då återställa balansen. De viktigaste ekonomisk-politiska åtgärderna återfinnes då givetvis inom ramen för finans- och penningpolitiken.

Nu vill jag fråga om det inte är så att vi i dagens läge står inför en situation, som är ur teoretisk synpunkt intressant och ur praktisk synvinkel riskabel,

nämligen den att möjligheterna att driva verksam finanspolitik synes ha minskat. De åtgärder — netto — som redovisas i finansplanerna i år och förra året, och för övrigt ett antal år dessförinnan, utgör knappast finanspolitik i vedertagen bemärkelse. De innehåller egentligen en serie nya, ytterligare störningar i samma riktning som de störningar politiken syftar till att korrigera.

Det är min uppfattning — och jag uttrycker den medvetet provokativt — att det är lika rimligt att tala om finansiella störningar som årligen återkommer i budgeten, som att tala om finanspolitik. Möjligen skulle man kunna säga att det i ett läge av lågkonjunktur bedrivs finanspolitik i form av utgiftshöjningar, men man kan också använda min terminologi och säga att det är en kombination av omständigheter som gör att de från budgeten utgående störningarna i en lågkonjunktur sammanfaller med vad man vid det tillfället skulle önska för att motverka en nedgång.

Vi känner alla till den ekonomiska bakgrund till finansplanen, som herr Sträng har redogjort för, och jag föreställer mig att vi inte har någon som helst invändning att göra mot allvaret i den bild han här tecknade. Läget kännetecknas av ett övertryck, som främst tar sig uttryck i ett hotande underskott i bytesbalansen. I det läget skulle det alltså, om vi verkligen skall kunna tala om finanspolitik, fördras något annat än vad jag för min del anser att finansministern presenterat för oss.

Jag kan självfallet inte här gå igenom hela budgeten och göra en analys av hur den kommer att slå i ekonomin, men det torde vara uppenbart att detta inte är en budget, som kan karakteriseras som stabiliserande. Statsutgifterna stiger när allt kommer omkring med betydligt mer än de reala resurserna rimligen kan tänkas göra. Det finns ett antal punktskatter, men dessa kommer att suga upp endast en del av efterfrågeöverskottet. För övrigt kan det också hända att vissa av punktskatterna i sin tur kan ha en destabiliserande effekt, nämligen om de föranleder ytterligare kompensationsanspråk vid arbetsmarknadsparternas förhandlingar. Att sådana anspråk redan nu reses på grund av vårt nuvarande skattetryck förefaller mig i högsta grad sannolikt, även om finansministern vid ett antal tillfällen av taktiska skäl har velat förneka detta.

Men även om jag bortser från den typen av indirekta effekter, vågar jag ändå gissa att det så småningom kommer att visa sig att budgetens försämrade saldo och lyftningen på såväl inkomst- som utgiftssidan kommer att ha en på ekonomin störande effekt.

Det är mot denna bakgrund som det är tveksamt om man kan tala om finanspolitik. Finansministern gör det naturligtvis och säger att hans budget är stark och hans finanspolitik stram. Detta är den bild han försöker förmedla även om han låtit mera pessimistisk i kväll än jag tyckte att han verkade, när jag läste finansplanen. Men det är ju ändå de konkreta åtgärder han föreslår i finansplanen, som vi har att rätta våra kommentarer efter. Och i stället för att tala om den strama finanspolitiken skulle jag vilja föreslå, att finansministern frågade sig: Har vi i år anledning hoppas att de störningar jag introducerat inte är så stora att de försätter ekonomin i ett verkligt allvarligt läge?

Om man framställer saken så, minskar riskerna att han lurar sig själv och andra. Debatten blir då också klarare och vi får en bättre uppfattning om vilka andra ekonomisk-politiska medel, som kan behöva insättas i denna situation. Som det nu är tycker jag att finansministern, åtminstone i finansplanen, verkar lättsinnigt optimistisk. Han anser att lönestegringarna och inflationstakten

kommer att bli betydligt lägre än tidigare, att exporten kommer att öka kraftigt och att importökningen kommer att bli betydligt långsammare. Jag undrar om det inte är så att alla dessa optimistiska utsagor är en reflex av att han anser att han har fallit för frestelsen att anse det vara en verkligt stram finanspolitik som nu föreslagits.

Jag skulle kunna sluta här om jag inte visste från tidigare tillfällen i detta forum att finansministern inför kritik av denna typ alltid ger ett politiskt standardsvar. Han ställer motfrågan till sina kritiker, vad de själva skulle ha velat göra. Eller — mera konkret — han brukar fråga om det är utgifterna för vägar, skolor, åldringsvård eller sjukhus, som man vill skära ned. I sig själv är denna fråga naturligtvis intressant, därför att den indikerar att finansministern i budgetarbetet har varit på jakt efter ytterligare nedskärningar i syfte att verkligen åstadkomma någonting som kan kallas för finanspolitik, men att han anser sig ha haft politiska svårigheter att fullfölja sina ansträngningar.

Men frågan har också den innebörden, att finansministern anser, att han med den har fått sista ordet. För att vinna gehör för den synpunkt jag här har försökt framföra vägar jag mig därför på att ge ett svar på finansministerns fråga.

Mitt svar är att alla de behov som finansministern brukar räkna upp är ytterst angelägna. Jag anser dem inte angelägna i den triviala bemärkelsen att vi gärna vill ha allt vad vi kan peka på här i världen. De är i stället angelägna i den intressanta bemärkelsen att behoven är så markerade, att konsumenterna gärna skulle vilja använda ökade resurser på dem. Därför måste vi också ordna att konsumenterna får möjlighet till detta. Men problemet är att vid nuvarande skatte- och utgiftsnivå detta inte går att åstadkomma över den offentliga budgeten utan att prisge den stabiliseringsfunktion, som jag anser att finansministern redan eftersätter. Därför måste man på vissa punkter, t. ex. bostadssidan, minska statens åtaganden och öka individernas möjligheter att sköta sina egna intressen. Att minska de offentliga utgifterna i viss mån är därför inte att ersätta viktiga behov utan att tillåta att de verkligen kan tillfredsställas. För sades man med all rätt att den eller den uppgiften är så betydelsefull att den måste staten ta hand om. Men jag undrar — fortfarande provokativt — om man inte numera i stället kan säga att den och den uppgiften är så angelägen att den måste tas ifrån staten, därför att staten med nuvarande skatte- och utgiftstryck saknar väsentliga möjligheter att skaffa de resurser, som är erforderliga för att klara uppgiften.

Det omtalade kösamhället, som vi alla har praktisk känning av, är ett uttryck för denna brytning mellan å ena sidan statens åtaganden och å andra sidan statens svårigheter att undgå att den ekonomiska balansen hotas i alltför hög grad om dessa åtaganden skulle uppfyllas.

För att undvika missförstånd ber jag att få antyda vad jag menar med ett mycket enkelt exempel. Låt oss anta att en bestämd utgift inom en viss funktion optimalt borde uppgå till ett belopp, som vi kan ge indexvärdet 10, t. ex. 10 miljarder. Om de enskilda medborgarna själva fick avgöra hur de skulle sköta den saken, skulle de kanske bara använda 7 miljarder, t. ex. därför att de har en ofullständig kännedom om framtiden och av den anledningen satsar för litet på sådana saker som utbildning och olika försäkringar. I det läget vill staten ingripa för att försöka åstadkomma den optimala utgiftsnivån. Men nu — och det är alltså den saken jag har velat understryka — har det blivit så att staten

gjort så stora åtaganden över hela linjen att man inte kunnat fullgöra dessa, eftersom i så fall finanspolitiken i alltför hög grad skulle verka destabiliserande. Indexvärdet på de olika utgifter man kunnat göra inom olika områden har de facto inte blivit mer än säg 6 i stället för optimala 10 och i stället för de 7, som individerna själva skulle ha spenderat. Med dessa enkla siffror har jag försökt visa, att staten kan sortera ut vissa åtaganden och därigenom förbättra finanspolitiken inte bara ur stabiliseringssynpunkt utan också vad avser dess möjligheter att fullgöra de åtaganden, som kan bedömas som viktigast.

Agr. lic. Clas-Erik Odhner: Herr ordförande! Finansministern ansåg att budgeten skall vara finanspolitiskt neutral och att man skall föra en rimligt stark finanspolitik, som korresponderar med det ekonomiska läget.

Men vad är innebörden i detta, att finanspolitiken skall vara neutral? Om jag förstod herr Sträng rätt, menade han att det skall vara en balanserad totalbudget. Men är det ett meningsfullt mått på budgetens finanspolitiska verkningar?

Jag är litet förvånad över de mycket säkra uttalanden som i olika sammanhang gjorts om den nu presenterade budgeten och dess samhällsekonomiska verkningar, och jag hyser mycket stor respekt för dem som har ansett sig kunna göra de uttalandena. Själv har jag nämligen funnit det vara mycket svårt att på grundval av det material som presenterats i finansplanen och i nationalbudgeten över huvud taget kunna få någon uppfattning om den samlade verkan av budgetförslaget. De analyser som återfinnes på sidorna 38 och 39 i finansplanen och som grundar sig på en jämförelse mellan budgetutfallet 1964/65, nuberäkningen för 1965/66 och budgetförslaget för 1966/67 är såvitt jag förstår irrelevanta och dessutom ganska obegripliga.

Redan för tio år sedan lärde oss Assar Lindbeck att det första kravet på en budgetanalys är att man jämför beräkningar som är tidsmässigt jämnställda, d. v. s. budgetförslag mot budgetförslag, riksstat mot riksstat och budgetutfall mot budgetutfall. Den systematiska förändring som budgeten genomgår i sin livscykel, från förslag till slutligt utfall, gör en jämförelse mellan beräkningar i olika utvecklingsstadier ganska intetsägande.

Men även en analys som inskränker sig till jämförbara budgetsaldon är i och för sig mycket primitiv. De olika budgetposterna kan ju ha högst olika samhällsekonomisk verkan, och en meningsfull analys bör därför helst utgå från en gruppering av de olika posterna efter denna samhällsekonomiska verkan och från en summering och jämförelse mellan de olika grupperna. Detta har jag nu inte haft möjligheter att göra, men jag vill ändå utgå från den mera primitiva budgetsaldonanalysen. Redan nu vill jag understryka att vad jag säger här inte innebär någon kritik av den föreslagna finanspolitiken. Det är mycket möjligt — eller i varje fall inte omöjligt — att den kommer att visa sig alldeles förträfflig. Det har jag som sagt inte haft så stora möjligheter att bedöma.

Men för att återgå till den i och för sig primitiva budgetsaldonjämförelsen — eftersom det är den enda som står oss till buds — kan vi finna att i förhållande till föregående års budgetförslag har underskotten i årets totalbudget minskat med 750 miljoner kronor. Årets budget skulle med andra ord vara trekvarts miljard starkare. Men i föregående års förslag var de statsanställdas löneökning för det närmast kommande året inräknad, eftersom vi hade ett

tvåårigt avtal slutet 1964/65. I årets budget är den ökningen av naturliga skäl inte inräknad.

Vid en höjning av statstjänarlönerna med de 6 procent som finansministern uppskattar den allmänna löneökningen till försvinner hela den förstärkningen av budgeten, eftersom varje procents ökning betyder ungefär 100 miljoner. Vid ett löneyft som mera ansluter sig till vad organisationerna begär blir resultatet en försvagning i stället för en förstärkning av årets budgetförslag i förhållande till föregående års.

Vidare måste jämförelsen mellan de båda årens budgetförslag korrigeras, om den underskattning av den kommande löne- och inkomstutvecklingen som finansministern av taktiska skäl alltid anser sig vara nödsakad till är större det ena året än det andra. Finansministern sade att han uppskattar löneökningen till 6 procent, men det kommer löntagarna att säga är för litet, och arbetsgivarna kommer att tycka att det är för mycket. Därmed ville han väl antyda att han hamnat på en lämplig mellannivå. Men vi har genom åren sett att de uppskattningar som gjorts i budgeten alltid har varit för låga.

Den där korrigeringen blir naturligtvis en i hög grad subjektiv bedömning, men det förefaller som om underskattningen skulle röra sig om ett par, tre enheter mer än i fjol — vilket är mycket naturligt med hänsyn till att vi i år har en avtalsrörelse. Om varje procentenhet då gör 200 miljoner i ökade statsutgifter, så blir det återigen en minskning i budgeten av storleksordningen 1/2 miljard.

Inom parentes vill jag för övrigt påpeka en liten kuriositet. Herr Sträng har i finansplanen med en beräknad höjning av den allmänna lönenivån på 6 procent kommit till identiskt samma preliminära försörjningsbalans som den som förutses i nationalbudgeten vid en höjning av den allmänna lönenivån med 7 procent. En höjning av lönenivån med 1 procent ytterligare beräknas tydligen inte utöva den ringaste verkan på samhällsekonomin.

Vidare måste man vid sådana jämförelser medräkna den systematiska stegring i behållningen på reservationsanslagen som alltid uppkommer vid högkonjunktur genom fördröjningar och leveranssvårigheter. Den behållningen var för det senast tilländalupna budgetåret 600 miljoner. Att ökade reservationer uppstår i nuvarande konjunkturläge är väl ganska klart, men om de blir större eller mindre 1966/67 än 1965/66 är naturligtvis omöjligt att nu avgöra.

Jag har här pekat på några väsentliga korrigeringar som måste göras vid en jämförelse av de båda årens budgetförslag. Säkert kan herr Sträng peka på många fler och kanske lika viktiga. Jag har bara velat visa på svårigheten att av det föreliggande materialet dra några meningsfulla slutsatser, även om man är så anspråkslös att man begränsar sig till en sådan här primitiv saldojämförelse.

Men det finns ytterligare en faktor som i ännu högre grad försvårar en bedömning av finanspolitiken, nämligen hanteringen av investeringsfonderna. Under de första fem månaderna efter 1 juli i fjol har arbetsmarknadsstyrelsen medgivit eller tillstyrkt att investeringsfondsmedel får tas i anspråk för investeringar till en beräknad total kostnad på 1 miljard kronor. Även under första halvåret 1965 beviljades vissa tillstånd, dock med ett klarare lokaliseringpolitiskt syfte och i samband med den forcerade utdelningen av lokaliseringsmedel. Dessa åtgärder torde svara för en väsentlig del av det efterfrågeöver-

skott som kunnat konstateras under fjolåret.

Man måste fråga sig varför myndigheterna under en utpräglad högkonjunktur i denna utsträckning har frigjort medel i investeringsfonderna, när deras ursprungliga syfte var det rakt motsatta, nämligen att stimulera konjunkturen under nedgångsperioder. Den lokaliseringpolitiska effekten av dessa frisläpp, som finansministern hänvisade till nyss, har ju varit mycket begränsad. Av den nämnda miljarden kan väl knappt 200 miljoner beräknas komma på lokaliseringsområdet.

Den enda förklaring jag kunnat finna är att regeringen har ansett att de senaste årens erfarenheter av stagnationen inom industriinvesteringarna visat att industrins investeringsbenägenhet är så svag även vid en balanserad efterfrågan, att den måste stödjas av samhället i praktiskt taget alla konjunkturlägen.

När det gäller bedömningen av finansplanens och finanspolitikens effekt på samhällsekonomin stöter man på en stor svårighet, nämligen den att de nämnda från konjunkturpolitisk synpunkt naturligtvis mycket viktiga, åtgärderna över huvud taget inte omnämnes i vare sig finansplanen eller nationalbudgeten. Man får inte veta motivet till åtgärderna, inte vad de beräknas ha haft för effekt under det gångna året och inte vad de kan få för effekt under den kommande tiden. Inte heller har det gjorts någon antydning om vad regeringen avser att bedriva för politik på detta område framdeles. Om man t. ex. upphörde med att frigöra investeringsfundsmedel, skulle det naturligtvis få en starkt åtstramande effekt jämfört med föregående period. Vi har först här i dag fått höra av herr Sträng att man ämnar fortsätta med denna investeringsfondpolitik.

Genom att man inte vet någonting på dessa områden blir den samlade effekten av finanspolitiken enligt min mening ganska obestämd och svårbegriplig. Därför har jag personligen funnit att så bestämda uttalanden som man ofta hör är litet förvånande.

Ekon. dr Lars Nabseth: Herr ordförande! Om man skall göra ett allmänt omdöme om den budget som finansministern presenterat, så vill jag säga att den har snävare marginaler än de budgetar som vi diskuterat här tidigare år. Trots i mitt tycke rätt optimistiska antaganden på en del punkter har vi ändå ett underskott i bytesbalansen på drygt 1 miljard. Visserligen har vi en s. k. restpost, som vi inte riktigt vet vad den innehåller, men den kan knappast täcka hela den miljarden. Därför måste man dra den slutsatsen att den "baksmälla" vi fick i fjol, och som jag vill minnas att någon av finansministerns medhjälpare har talat om, kommer vi att få dras med några år till, innan vi lyckats klara upp situationen på utrikeshandels område.

Jag vill också här ta upp några punkter, där jag tycker att antagandena är litet tveksamma eller något för optimistiska. En av de punkterna nämnde dr Ohdner, nämligen löneutvecklingen. Jag skall inte nu gå in i någon diskussion om den saken, men man kan väl ändå säga att den avmattning i övertrycket på arbetsmarknaden som finansministern vill åstadkomma i år, hade vi velat ha redan i fjol. Det hade sannolikt gjort hela situationen betydligt lättare.

Den andra punkten vill jag däremot kommentera litet utförligare. Jag tänker då på exportutvecklingen. Fjolårets exportökning på 5 procent var obestridligen ganska dålig, inte bara om man jämför med tidigare år under efterkrigstiden utan också jämfört med utvecklingen i andra västeuropeiska länder, där

exporten i genomsnitt steg med 10 procent, alltså dubbelt så mycket som den svenska.

Nu sägs att förklaringen härtill — som finansministern framhåller och som även står nämnt i nationalbudgeten — är att det fanns ett efterfrågeöverskott i landet i fjol, och får vi bara bort det, så börjar exporten också att stiga. Ja, jag vill inte ifrågasätta det. En del av förklaringen, och en betydande del, kan ligga där. Jag tror att man bl. a. inom verkstadsindustrin har haft en betydande arbetskraftbrist och när den lättar, så ökar också exporten. Det finns anledning hoppas på det. Men det är ändå tveksamt huruvida det kan vara en tillräcklig förklaring. För att nå total balans i utrikeshandeln behöver vi i år ändå en exportökning på 12 procent — vilket finansministern framhöll inledningsvis — och det är väl ingen som tror att en sådan ökning skall vara möjlig.

Är det inte ändå så att vi kan hitta en hel del andra förklaringar till exportutvecklingen? Jag tänker här på de försvagade konjunkturerna för ett flertal av våra stora exportbranscher. Massan är naturligtvis där det bästa exemplet, men även järn, stål och trä är berörda. Och vi har hela EEC-utvecklingen, som innebär en fortgående diskriminering av dem som står utanför den organisationen. Vidare har vi importavgiften i England, som ju tycks ha fått viss effekt. Och vi har ökningen av arbetskostnaderna per arbetstimme, som gick ovanligt snabbt i fjol. Det nämnde finansministern också om.

Jag tycker att det hade varit värt att något diskutera konkurrensförhållandena inom industrin och möjligheterna att på något sätt förbättra dem. Jag har vid många tillfällen framhållit att den omsättningsskatt på investeringsvaror vi haft och har är konstig, och den blir ännu konstigare om man tänker på den stagnation vi haft i industriinvesteringarna. Finansministern säger visserligen att han har begränsat den skatten, och det är riktigt, men den finns ju ändå och uppgick i fjol och tidigare år till 6 procent på maskiner och omkring 5 procent på byggnader. Min första tes är den att jag helst skulle vilja ha bort den skatten, i stället för att använda investeringsfonderna. Jag anser att det vore bättre ur resursfördelningssynpunkt. Men om finansministern inte är beredd att göra det, vill jag fråga om han inte i varje fall skulle kunna ta nästa steg, nämligen att avlasta skatten vid export och lägga på den vid import?

Den metoden använder man sig av rätt flitigt ute i Europa, och den är också internationellt accepterad. Man säger där att de indirekta skatter som belastar produktionen kan lyftas av vid gränserna. I dag får svenska företag som säljer här i landet inte bara dras med dessa indirekta skatter, utan de får också en extra körare av finansministern genom att de får omsättningsskatt på omsen.

Man kan fråga sig om inte läget nu borde motivera att man omprövade den saken. Vid tidigare tillfällen har finansministern sagt att det är riktigt att skatten verkar snedvridande, men att man måste se beskattningen i dess helhet och även se på exportutvecklingen. Men det gäller ju inte riktigt i dag, när vår exportutveckling inte är så bra som vi skulle önska att den vore. Man kan också säga, att om finansministern hade varit förutseende nog — i mitt tycke i varje fall — att införa mervärdesskatt, så hade detta problem inte funnits till, ty då hade vi lyft av skatten vid gränserna. Min första fråga till finansministern är alltså om han är beredd att diskutera en sådan åtgärd.

Nästa problem jag vill ta upp är den privata konsumtionsutvecklingen. Prognosen för i år är där en ökning på 2,5 procent, och det är precis vad vi sade förra året, när vi stod här. Den gången var det en del som ifrågasatte om inte

finansministern var för optimistisk. Det trodde han inte själv att han var. I dag är det däremot alldeles tydligt att han var det, eftersom den privata konsumtionen steg med hela 4 procent. Spegelbilden av den ökningen var att det privata sparandet sjönk reallt med mellan 15 och 20 procent i fjol. Det var sålunda en mycket kraftig nedgång, vilket jag tycker att man i år har glömt att påpeka. Den höjda omsättningsskatten ledde till ett minskat privat sparande.

Vi kan nu fråga oss, om vi inte i den ekonomiska politiken måste räkna med en fortgående stegring av den privata konsumtionen med omkring 3 à 3,5 procent. Det är något som vi också ser i långtidsutredningens nu presenterade program. Där har man accepterat att man inte kan dämpa den privata konsumtionen så värst mycket. Vi måste lägga upp den ekonomiska politiken så att vi inte tror för mycket på möjligheten av en sådan dämpning. Risk finns att finanspolitiken i annat fall slår slint.

Men jag är självfallet medveten om att vi också måste bedriva en ekonomisk politik som försöker begränsa den privata konsumtionen. Då är min nästa fråga till finansministern: Varför kan man inte också överväga att stimulera det privata sparandet i stället för att enbart höja skatterna? Med det kan vi självfallet inte lösa alla problem, och jag vet att vi har inkasserat vissa negativa erfarenheter tidigare, men det har kommit fram en ganska stor mängd förslag till sådant sparande, inte bara här i landet utan även utomlands. Jag tycker det vore värt att pröva de förslagen.

Vad finansministern gör i år är bara att han lägger fram ett förslag rörande aktievinstbeskattningen. Han har i varje fall annonserat det. Man kan ha olika synpunkter på den beskattningen. Den saken skall vi inte diskutera nu. Men man kan väl ändå säga att det inte är troligt att den beskattningen kommer att stimulera aktiesparandet. Hade det då inte varit värt att diskutera andra medel, som kan stimulera det privata sparandet?

Den sista fråga jag här skall ta upp gäller den offentliga sektorns expansion. Där är det väl alldeles klart att finansministern i år gör ett mycket lovvärt försök att dämpa expansionen, både då det gäller kommunerna, där han minskar från 11—12 procent till 7 à 8, och på den statliga sektorn. Det är en sak som han borde ha gjort tidigare. Vidare kan man fråga, om inte också 7 à 8 procents ökning på den kommunala sidan är väldigt mycket, när vi har en bruttonationalprodukt som bara ökar med 4 procent. Det är ju en ökningstakt som är dubbelt så stor som för nationalprodukten.

Vad den statliga expansionen beträffar tycker jag inte att de statliga investeringarna är så mycket att säga om, eftersom ökningen där har varit relativt begränsad under senare år. I år sker det en stark dämpning av den offentliga konsumtionen, man räknar med endast plus 5 procent. Den var plus 13 procent i fjol, och den berodde till mycket stor del på polisväsendets förstatligande. Men om man ser på sysselsättningssidan, så betyder även en ökning med 4 à 5 procent i den offentliga konsumtionen ganska mycket. Såvitt jag förstår har detta att göra med vårt antagande att vi inte har någon produktivitet utveckling inom den offentliga sektorn. Om vi hade samma produktivitet utveckling där som inom industrin eller byggnadsfacket, skulle väl det innebära en ökning med 10 procent eller något sådant. Om vi alltså ser på sysselsättningsprognoserna för i år, faller hela ökningen där inom den offentliga sektorn. Det är ingen ökning alls inom industrin och byggnadsverksamheten.

Om vi jämför med långtidsutredningens betänkande, förefaller det mig som

om ökningstakten inom den offentliga sektorn både i fjol och i år har varit och är så snabb att vi behöver dämpa den hårdare. Om vi skall få en ökning av exporten — som vi alla är ute efter — måste också exportavsnittet, d. v. s. industrin, kunna öka sin arbetskraft.

Därför är min allra sista fråga till finansministern om inte ökningstakten i sysselsättningen inom den offentliga sektorn, trots den dämpning herr Sträng har försökt åstadkomma, ändå på sikt — och om vi ser till andra hälften av 1960-talet — är för stor, och om den inte kommer att hålla "baksmällan" vid liv rätt länge ännu?

Professor Leif Mutén: Herr ordförande! Dr Nabseth har redan sagt mycket av det som jag har tänkt på. Det är skönt att vi tänkt lika för då kan det inte vara så tokigt. Jag kan nu inskränka mig till att bara säga några ord om skatterna.

Om jag vore herr Sträng, tror jag att jag skulle ångra de åtgärder som vidtogs i fjol — t. ex. det schablonicerade utskyldsavdraget och nedsättningen av schablonprocenten för egnahem. Ångras borde också, att folkpensionsavgiften icke fullt ut gjordes till en skatt. Det skulle ha givit oss en del välbehövliga skattepengar från bl. a. alla de barn som nu får del av sina föräldrars kapitalvinster på aktier. Också alla de folkpensionärer som har det tillräckligt bra ställt för att betala skatt — en kategori som blir allt större — skulle få betala dessa 4 procent, om man inte envisades med att kalla avgiften för en avgift utan i stället kallade den för den skatt den i själva verket är.

En annan sak som kan påtalas är energiskatten. Den har som bekant angripits många gånger, och jag har en känsla av att de som angriper den får stöd av finansministern i årets statsverksproposition. Ty när nu skatten på bensin höjs, läggs helt naturligt inte den höjningen på den specialdestinerade bensinskatten. Hade energiskatten varit en bra skatt, hade man kunnat höja den. Nu har det i stället blivit en separat skatt — ett gott bevis på vad man egentligen tycker om energiskatten. Hur hade det varit, om man i stället hade löpt linan ut och avskaffat energiskatten?

Beträffande bilismen kan man också säga, att vi sett en tråkig tendens till att lagstifta via kommunikéer från finansdepartementet, helst då i form av nyårspresenter. Det är nu inte så särskilt lyckat. Som jurist skulle jag naturligtvis kunna slå på trumman, men det vore i så fall ett utslag av juristens värderingsnormer, och de delas mycket sällan av ekonomerna. Men som en rent allmän, praktisk konsekvens i det sammanhanget kan jag väl ändå få framhålla, att om man sätter i system att lagstifta via kommunikéer från finansdepartementet, kan det tänkas att medborgarna vänjer sig vid att vidta en del anpassningsåtgärder mot kommunikéerna. Om de anpassningsåtgärderna då är olämpliga, därför att kommunikéerna är ofullständiga, kan den andra villan bli värre än den första.

Frågan är om vi inte många gånger skulle ha tid med en prövning i riksdagen av de förslag som läggs fram, och om det verkligen är nödvändigt med dessa retroaktiva hugg. Om man gör dem, kan man väl åtminstone lita på tryckarna och folket i finansdepartementet tillräckligt mycket för att vänta till dess propositionen är tryckt.

Men det är detaljer. Vi har också diskuterat investeringsfonderna — kanske tillräckligt mycket — och deras användning. Jag tror det är olyckligt att

använda dem så mycket för uppgivna lokaliseringssändamål som har skett på sistone. Det kan komma surt efter i den formen, att företag, som för sin del inte har anledning räkna med att inom överskådlig tid komma i den positionen att behöva eller vilja utnyttja investeringsfondsmedel för lokaliseringssändamål, inte blir intresserade av att göra några investeringsfondsavsättningar alls. De kan nämligen säga sig att Kungl. Maj:t ändå bara kommer att släppa fonderna fria för de välartade företag, som är beredda att slå sig ned i livskraftiga centralorter i det inre av Dalsland.

Dr Nabseth har här talat om sparandet, och där har vi ett besvärligt problem. En finansminister måste naturligtvis göra en avvägning av dels hur stort sparande han vill ha, dels var sparandet skall ligga. Herr Sträng önskar självfallet utifrån sina värderingssynpunkter att sparandet ligger hos honom — jag menar alltså hos staten. Men såvitt jag förstår är den politiska realismen på den punkten utpräglad, att döma av den försiktighet med vilken finanspolitiken bedrivs enligt finansplanen. Man kommer då till den frågan, om det sparande som behövs skall ligga i den enskilda sektorn och var det i så fall skall ha sin plats. Där nämner finansministern mycket riktigt det dilemma som uppstår i att det är relativt lätt att stimulera ett sparande som har en icke fullt så social fördelning, medan det däremot är svårt att stimulera ett sparande som samtidigt innebär en mera jämn förmögenhetsfördelning.

Man kan dra olika slutsatser av detta. Å ena sidan kan man säga att det framför allt behövs ett sparande. Om det är miljonärerna eller den breda massan som sparar är tämligen likgiltigt. Huvudsaken är att vi håller samhällsekonomin i balans.

Eller man kan säga, att det viktigaste av allt är att vi får en utjämning av förmögenheterna; sedan gör det detsamma hur det går med samhällsekonomin. Nu har man försökt — ett ganska lamt försök för övrigt — att åstadkomma en förmögenhetsutjämning via aktievinstbeskattningen. Men om den förmögenhetsutjämning man till äventyrs skulle råka få genom den beskattningen verkligen kan vara värd vad den torde komma att kosta i form av minskad sparvilja i aktier och ökad sparvilja i konst, frimärken och antikviteter, kan vara tveksamt. Jag undrar om ens finansministern själv vet det. Han har kanske liksom jag en del bekanta som låtit sitt sedvanliga aktiesparande denna vinter ta form av konst- och frimärksköp, vilket jag i så fall tycker är djupt olyckligt och mycket svårt att mäta effekten av.

Sedan kan vi fråga oss hur vi gör för att stimulera småsparandet. För att helt riktigt förstå vad finansministern sagt har jag här tagit med mig det ekonomiska program som det tyska socialdemokratiska partiet presenterade inför de senaste valen. I det programmet finner man synpunkten, att det är så besvärligt att åstadkomma en rättvisare förmögenhetsfördelning genom att suga ut de rika, att man nästan får ge upp det försöket. Det väsentliga är i stället, sägs det, att stimulera arbetarnas sparande.

Man går i programmet hårt in för de sparfrämjande åtgärder man redan tidigare provat i Tyskland, bl. a. stimulans av sådant bundet sparande som arbetsgivarna finansierar. Då får arbetstagarna sparandet så gott som skattefritt, och arbetsgivarna slipper betala sociala avgifter på den delen av lönen. Det systemet vill man bygga ut. Samtidigt finner man dock, i denna egenomligt upp-och-nedvända värld, att de borgerliga i Tyskland börjar dra örönen

åt sig och säga att detta kostar mer än det smakar och äventyrar hela budgetbalansen.

När man läser sådant, tycker man nästan att man har en högerbroschyr i handen. Den tyska motsvarigheten till Skattebetalarnas förenings tidskrift skriver på ett sätt som får en att undra om det är herr Sträng som har dikterat det.

Jag har emellertid ingen annan uppfattning i den punkten än att frågan bör undersökas, och jag är djupt skeptisk när det gäller möjligheterna att främja sparandet. Det kan ju gå på samma sätt med sparfrämjandet nästa gång som det gick med det olyckliga premiesparandet, d. v. s. så att man omöjligen kan avgöra vad som är sådant nysparande som är värt att främja, och om det nysparande man lyckas åstadkomma är värt kostnaderna. Men det kan vara värdefullt att få hela frågan utredd.

I det sammanhanget kan det kanske också vara av värde — men där talar jag självfallet som politisk amatör — att vända sig till en större krets, så att det inte går rent politiskt med det slaget av åtgärder som det gick med det i och för sig utomordentliga ”Strängaspelet” för några år sedan. Det sköts som bekant sönder av människor som inte hade fattat det fina i kråksången, nämligen att överskjutande köpkraft helst inte borde gå till inköp av julklappar. På liknande sätt gick det med det tvångssparande som var aktuellt i samma veva men aldrig blev av. Jag undrar om man inte måste finna en annan politisk metodik för att lösa problem av det slaget på ett positivare sätt.

Statsrådet Gunnar Sträng: Herr ordförande! Jag har erfarenheter från tidigare tillfällen, som säger att om jag väntar med att ta ordet till allra sist, är det bara några trogna och uthålliga kämpar kvar i salen. Därför har jag bett att få ordet på detta tidiga stadium av diskussionen, och jag skall försöka att denna gång klara av replikerna ganska snabbt.

Docent Staffan Burenstam Linder började med att tala om att han var ute i det ädla syftet att provocera, och för säkerhets skull upprepade han det litet senare i sitt anförande. Under sådana förhållanden har jag litet svårt att veta med vilket allvar jag skall se på hans inlägg och vilket värde jag skall tillmäta det. Men bakom provokationen låg väl ändå en tankegång. Jag vore oförsämd om jag inte trodde det.

Han presenterade situationen så att finanspolitiken stör utvecklingen, och att den förorsakar störningar i samma riktning som de tidigare störningarna. Sedan vände han på det hela och talade bakifrån och han kom då till samma resultat. Det var ett roligt anförande, men jag tyckte nog ändå att det var litet mera av talarekvilibristik än av sakliga argument i debatten. När jag emellertid försökte lyssna mig till vad som mera konkret låg bakom orden — jag blev liksom fascinerad av det eleganta utspelet — fick jag den uppfattningen att det som låg bakom var den omständigheten att statsutgifterna stiger snabbare än andra motsvarande kostnadsstegringar i samhället.

Men i mitt inledningsanförande tillät jag mig säga att i den prioritering som vi är tvingade att göra ligger den offentliga konsumtionen och de offentliga investeringarna i första rummet. Och just den offentliga konsumtionen är utgifterna för lärarlöner, vårdarlöner, det stamanställda försvaret och allt annat som hör till de stora, tunga posterna. Där är vi inne i ett reformarbete som ingen ansvarig politiker är beredd att pruta på. Därför kan man kanske kosta

på sig att i en diskussion av det här slaget säga att här stiger kostnaderna för snabbt, och att de inte borde få stiga snabbare än motsvarande kostnader inom övriga sektorer i samhället.

Den redovisning budgeten gör i dag visar på den punkten en expansion på 5 procent. Beräkningen är kanske gjord litet i underkant, eftersom de lönestegringar inte är inräknade som staten eventuellt kommer att få ta på sig litet längre fram. Men det är en klar dämpning av den offentliga sektorn och statsutgifternas expansion som redovisas på flera avsnitt i budgeten.

Man ställer naturligtvis frågan hur man skall kunna bromsa upp kostnadsstegringen, och herr Burenstam Linder refererade här en tänkt dialog mellan honom och mig, som var rätt intressant att lyssna på. Men hela den dialogen gick — om jag skall vara vänlig — ut på att vi skulle försöka få konsumenterna att spendera pengar på sådana områden där de verkligen vill spendera dem. Då skulle jag i den där dialogen svara att jag är inte intresserad av att låta konsumenterna spendera sina pengar själva, utan den saken skall staten få avgöra. (Nu förgrovar jag hela resonemanget litet grand, och jag gör det med avsikt, för att få hela frågeställningen litet klarare.) Men att ställa problemet på det viset är att överdriva betydligt.

Jag väntade hela tiden på att få höra vad som var det konkreta alternativet. Men jag skall inte här ge mig in i någon tänkt dialog, där docenten svarar, ty det är den politiska oppositionen som befinner sig i det läget att man tvingas presentera alternativen. Men herr Burenstam Linder sade, när han svarade på mitt inlägg, att han föreställde sig att utgifterna på ett visst område skulle man kunna dra in. Man skulle med andra ord kunna sortera ut vissa funktioner och därigenom få en besparing. Därefter fick vi hela budgetalternativet skisserat på svarta tavlan. Ingen skall här bestrida klarheten och stringensen samt lättheten att genomlysas det förslaget som ett politiskt budgetalternativ.

Sedan sade licentiat Odhner att han funnit det vara ganska svårt att dra slutsatser ur budgetens och finansplanens material och att på basis av de slutsatserna våga sig på en planering. Ja, herr Odhner har alldeles rätt. Det är svårt att dra slutsatser. Detta är en svår materia. Skillnaden mellan herr Odhner och mig är, att jag måste ha en uppfattning, jag måste dra slutsatser, medan däremot herr Odhner befinner sig i den angelämnade situationen att han slipper göra det.

Nu kan man säga: All right! Om materialet var mera utförligt, så skulle också herr Odhner våga att dra slutsatser. Men det är som bekant svårt att spå — framför allt om framtiden, brukar man säga — och alla budgetprognoser är ju spådomar om framtiden, med alla de variabler och svårigheter att bedöma som detta medför. Och naturligtvis är även våra spådomar underkastade förändringens lag. Jag vore alltför självsäker, om jag inte erkände den saken. Men saken är den att jag helt enkelt inte kan korrigera mig med hänsyn till herr Odhners kritik, därför att den 11 januari skall svenska folket och riksdagen ofrånkomligen ha besked om vad finansministern drar för slutsatser av det material som föreligger.

Herr Odhner sade, att när vi gör dessa bedömningar, så har vi inte alldeles konsistenta utgångspunkter. I fjol kunde man diskutera den statliga upplåningen utifrån det faktum att statstjänarlönerna var klara för det året då budgeten presenterades. I år kan man inte göra det, därför att vi ligger mitt i ett förhandlingsskede. Den angivna upplåningen på 200 miljoner kan därför komma

att ändras, sade herr Odhner. Det håller jag villigt med honom om, och jag tror också att jag framhöll det i mitt inledningsanförande. Upplåningen kan komma att förändras, när vi i maj månad lägger fram kompletteringspropositionen.

Men åtskilliga personer har sagt till mig — fastän jag ännu inte har vågat tro på dem — att det finns tecken ute i världen som tyder på att det är en riktig finanspolitik att lätta på den finanspolitiska åtstramningen, när vi har kommit några månader längre fram i tiden. Jag har som sagt inte trott riktigt på det talet. Jag tror inte på det i dag; jag säger det bara som en illustration till att det ju ändå finns en justeringsmöjlighet när slutregleringspropositionen lägges på riksdagens bord i början på maj. Naturligtvis har man då inte alldeles avvärpat sig själv. (Sedan får ni dra vilka slutsatser ni vill av det uttalandet.) Om situationen så kräver, bör det ju finnas möjligheter att göra vissa justeringar, som i sista hand påverkar den statliga upplåningen.

Nu tror jag dock att det är litet lättsinnigt att dra den slutsatsen, att efter som vi 1962, 1963, 1964 och 1965 hade en kollektiv inkomstlyftning hos det svenska folket på ca 10 procent, bör vi räkna med att det blir så även under 1966. Skillnaden mellan de gångna åren på 1960-talet och innevarande år är ju, att vi tidigare har haft en aktiv handelsbalans. Då kunde vi kosta på oss en inkomstlyftning på 10 procent och en kostnadsstegring inom vår industri utan att relativt försämra vår exportstyrka eller vår industriella konkurrenskraft ute på världsmarknaden.

Situationen är litet annorlunda för 1966. Vi har nu fått en varning genom bytesbalansens utveckling under fjolåret. Därför menar jag att man inte kan resonera så att har vi haft 10 procents lyftning hittills under 1960-talet, så blir det säkert lika mycket i år också. Situationen är annorlunda nu, och vi har inte råd med en sådan lyftning och kostnadsstegring under 1966.

Sedan vet jag att herr Odhner är irriterad över investeringsfondernas frisläppande i nuvarande situation. Han lät också undfalla sig uttrycket att vi har haft en forcerad utdelning av lokaliseringsmedlen. Detta sista var nu inte riktigt. Riksdagen fastställde femårsprogrammet för lokaliseringspolitiken, och det innebar att 60 miljoner kronor per år skulle utgå i bidrag och 100 miljoner i lån. Första året har dessa belopp inte konsumerats, helt enkelt beroende på att det har funnits en del initialsvårigheter, en viss tröghet i starten. Man kan behandla ärendena och tillstyrka en del av dem, men själva medelsförbrukningen och aktiviteten i alla de besluten kommer alltid litet i efterhand. Och den justering som inrikesministern har gjort i sin huvudtitel i år innebär ingenting annat än att han får fullmakt att behandla ärendena litet grand i förskott. Men själva medelsanvisningen är låst enligt det ursprungliga programmet. Det är medelsanvisningarna som initierar aktiviteten i form av anspråk på arbetskraft och andra reala faktorer.

Jag gissar att herr Odhner och jag inte bli ense om investeringsfonderna. I mitt inledningsanförande uttryckte jag mig försiktigt, när jag sade att ännu någon tid är det nog riktigt att använda kombinationstekniken, som går ut på att de stora, solida, livskraftiga företagen här i södra och mellersta Sverige gör en enligt min mening riktig strukturrationalisering med utnyttjande av investeringsfundsmedel, men på villkor att de samtidigt engagerar sig i de industrifattiga områdena. Nu har man brutit ett psykologiskt motstånd. Vi har i tidningarna läst om landshövdingens vittnesmål uppe i norr och på andra håll att

våra strävanden har lyckats. Det råder en helt annan optimism i Norrbotten, Västerbotten, Jämtland och Västernorrland i dag än för bara ett år sedan. Man är inte längre ödesbunden att ta sitt pick och pack och resa ner till Göteborg, Malmö och Stockholm, man har en chans att leva vidare där uppe, och man tror på den. Detta tror jag är lyckligt i många avseenden, därför att urbaniseringsstakten kan vara för stark, vilket kan ställa oss inför väldiga problem just på grund av den oerhörda fart med vilken den gått under senare år.

När jag för en tid sedan talade på Industriförbundets årsmöte, tillät jag mig säga att jag hade en känsla av att denna verksamhet med investeringsfonderna kan vi inte hålla på med så särskilt länge under rådande högkonjunkturer. Vi vill nå ett visst bestämt syfte, som jag här har beskrivit, men när vi kan säga att det syftet är något så när realiserat, skall vi också använda investeringsfonderna till vad de ursprungligen var avsedda, nämligen att sättas in på anmaning av staten och arbetsmarknadsverket vid sådana tillfällen då vi vill skapa stimulans i näringslivets investeringar.

Dr Nabseth gjorde sedan en reflexion och erinrade om att vår export under 1965, som uppgick till 5 procent, var sämre än den man allmänt redovisade ute i Europa. Det är alldeles riktigt. Men det finns en bakomliggande förklaring till detta. Om vi går litet längre tillbaka i tiden, låt mig säga två eller tre år, så var den svenska exportökningen då klart större än för flertalet andra nationer i Europa. Då var situationen den att man i Italien och Frankrike mer eller mindre kapitalt hade misslyckats med sin utrikeshandel och därför fick dra åt skruvarna under 1963 och ett stycke in på 1964. Det gjorde man också mycket hårt och effektivt; italienarna t. o. m. på ett sätt som medförde en ganska utpräglad arbetslöshet. De var tvingade att göra det med hänsyn till handelsbalansen och av valutareservskäl.

När de sedan åter kom i balans, har de kunnat gå framåt igen, och då är det kanske inte så överraskande att de har nått hyggliga procenttal. Den italienska och franska ekonomin är på uppgång från ett lågvattenmärke. Det är förklaringen till att man där har noterat relativt höga procenttal.

Om vi däremot ser på den västtyska ekonomin, så har den under fjolåret i exportavseende varit negativ. Hela det stora exportöverskott man i Västtyskland kunnat glädja sig åt under tidigare år på 1960-talet förbyttes förra året till plus minus noll eller kanske rent av till underskott. Det är Västtysklands problem i dag. Man får se utvecklingen utifrån tidsförloppet, vad man startar från för utgångspunkter och hurudan situationen var året eller åren före 1965. Då får man en mera nyanserad bild av hela läget.

På den direkta fråga som dr Nabseth ställde till mig: Skulle man inte kunna avlasta omsättningskatten vid export och lägga på den vid import? vill jag svara, att jag anser nog den saken vara såpass komplicerad att jag skulle göra mig skyldig till en oförsiktighet om jag genast gav ett bestämt besked där. Men vi har som bekant en kommitté som för närvarande undersöker huruvida vi kan komma fram till en reformerad mervärdebeskattning. Det förslag jag fick serverat för något år sedan ansåg jag vara för ambitiöst upplagt. Jag trodde inte på möjligheterna att omsätta det i praktisk verklighet, mot bakgrunden av de ambitioner vi har, nämligen en effektiv, ordentlig och genomträngande skattekontroll. Jag ansåg det nödvändigt att göra vissa schabloniseringar i förenklande syfte, och till den ändan sitter det nu en del kloka karlar och arbetar med

frågan huruvida vi kan åstadkomma ett mervärdeskattningsystem av något enklare slag.

Dessutom arbetar en annan kommitté med hela företagsbeskattningen. Jag har en känsla av, att om vi direkt och omedelbart bestämde oss för att avlasta omsättningsskatten vid export och lägga på den vid import, så kan vi få vissa olyckliga komplikationer i detta nämnda större arbete som nu pågår.

Vidare fick jag också frågan: Borde man inte kunna stimulera det privata sparandet litet mera? Professor Mutén var inne på ungefär samma sak i sitt inlägg. Jag vill då säga att jag väl rätt allmänt har det ryktet om mig att inte vara så särskilt entusiastisk för eller hysa någon stark tro på möjligheterna att kunna stimulera det individuella sparandet. Professor Mutén återgav mina tankegångar på ett alldeles utmärkt och korrekt sätt. Det går att stimulera det personliga, individuella och privata sparandet, om man ger de stora inkomsttagarna chansen att spara. Ty dem fattas det ingenting i den dagliga konsumtionen och önskemålen, rent allmänt sett. I allmänhet har de en konsumtionsstandard som på det hela taget tillfredsställer deras önskemål. Om de då får en möjlighet att tjäna en extra dosör via sparavdrag, är det ju alldeles korrekt att det för dem blir ett mersparande. Då får vi en förstärkning av det individuella sparandet.

Men jag försäkrar både dr Nabseth och professor Mutén att ett sådant sparande inte är genomförbart i praktiken, rent politiskt. Vill man åstadkomma ett sparande via skattesänkningar, så får man nog se till dem som i första hand behöver en sådan sänkning. Även om det finns ekonomisk-logiska skäl att gynna de stora inkomsttagarna, får de nog ändå finna sig i att i fortsättningen hållas litet vid sidan om när det gäller skattesänkningar. De kommer inte i första rummet då. Professor Mutén har där tolkat min uppfattning alldeles rätt; jag vill ännu en gång understryka det.

Nå, då uppstår frågan: Kan man genom olika former av sparande komma någon vart med de breda folkgrupperna, de som ännu inte har sin konsumtion tillfredsställd? Ja, det finns naturligtvis människor som ännu inte har skaffat sig bil, liksom det finns de som har bil men tycker att de skulle vilja ha en bättre, större och snyggare bil. Det finns säkert också många människor som tycker att det vore roligt att köra bil längre och oftare än de gör nu. Och även om vi reser mycket under semestern — till Kanarieöarna, Solkusten, Rhodos, Aten och andra platser — är det klart att vi kan tänka oss att resa ännu litet flitigare, framför allt mot bakgrunden av det klimatologiska elände som vi råkat in i denna vinter.

Det finns alltså möjligheter att öka vår konsumtion, jag är övertygad om det. De allra flesta medborgarna kommer nog också att göra det, om de får en slant över. Det målet ligger i så fall närmare än sparmålet.

Min företrädare i ämbetet blev kanske litet dårad — trots att han var en man som mycket sällan blev dårad — av sparresonemanget, och han införde under sina sista år ett spararrangemang via en speciell obligationsförsäljning med en ränta som var så favoriserad att den omsatt till vanliga begrepp rörde sig om 30 procent per år. Det var alltså ett ovanligt favoriserat sparande i denna premieobligationsutgåva, och det köptes också en hel del premieobligationer. När den verksamheten avslutades efter några år, gjorde man en mycket ambitiös undersökning för att se effekten av denna sparandestimulans. Resultatet av den statistiska undersökningen minns jag nu mycket väl. Jag hade anledning

redovisa det för tio år sedan, och jag tyckte utfallet var så intressant att jag lagt siffrorna på minnet.

Av 100 personer som deltagit i detta sparande med en så demonstrativt kraftigt tilltagen ränta var det 90 som sade: "Vi hade nog tänkt spara en slant i alla fall, och när vi nu fick detta erbjudande var det självklart att vi tog chansen, eftersom det var ett så profitabelt sparande. Men vi skulle nog ha sparat i alla fall."

I 9 procent av fallen sade vederbörande att de inte var alldeles säkra på att inte ha sparat den där slanten, om denna fördelaktiga placering inte erbjudits. Kanske hade de sparat, kanske inte.

Men i detta bedrövelsens resultat steg nr 100 upp — alltså en enda — och sade: "När jag fick läsa och höra talas om detta sparande, så beslöt jag mig för att spara. Det skulle jag inte ha gjort annars."

Detta tycker jag ganska väl illustrerar sparandeproblemet. Det var ju ändå roligt att man kunde omvända en på hundra genom detta kostbara arrangemang. Det var tur att vi fick denne ende sparare, ty annars hade hela resultatet av den kraftiga sparinsatsen blivit negativt, om vi nu skall tro på den gjorda undersökningen.

Sedan fäste jag mig också vid att professor Mutén sade, att om han var i mina kläder, skulle han troligen känna sig djupt ångerköpt över den skattesänkning som jag lockade riksdagen med på under fjolåret i form av schablonavdrag och andra arrangemang, som innebar att svenska folket fr. o. m. 1 januari i år får en sänkning av statsskatten med ett belopp som är lägst 400 och högst 700 kronor per skattebetalare. Jag har emellertid inte varit så ångerköpt. Förslaget lades fram på de premisserna. Jag tycker nog att det sämsta en politiker kan göra är att lova medborgarna en skattesänkning och sedan säga att han inte vill uppfylla sitt löfte. Det har hänt någon gång att situationen har varit sådant att man varit tvungen att göra det. Men jag tycker att det är en sådan påfrestning på det allmänna medborgarförtroendet — som vi politiker ju måste vara måna om — att jag inte alls är ångerköpt för vad jag gjorde. Inte heller är jag ångerköpt för att jag nu vidhåller det.

Jag gjorde också den reflexionen att det är tur att svenska folket inte har herr Mutén som finansminister, ty då hade kanske jag framstått som en utomordentligt generös finansminister i sådana här avseenden.

Men sedan tog professor Mutén upp en annan fråga som tarvar en mera seriös förklaring. Han uttryckte det så att vi inte bör lagstifta via kommunikéer från finansdepartementet. Detta kunde måhända ge lyssnaren den uppfattningen att vi har suttit och lagstiftat via sådana kommunikéer. Men det kan vi naturligtvis inte göra — och vill inte göra det heller. All lagstiftning skall ske i samråd mellan regering och riksdag, och när det gäller bevilningar har svenska folket en urgammal rätt att sig självt beskatta.

Orsaken till den kommunicé det här är fråga om var helt enkelt den att vi ville bereda de journalistiska ambitionerna möjligheter att på ett något så när utförligt sätt presentera statsbudgeten den 11 januari. Därför distribuerades budgeten i korrektur till en del institutioner — däribland TT och en del andra nyhetsbyråer — redan den 2 och 3 januari. Vi har en överenskommelse med dem om att inte publicera något före den 11 januari. Även om det finns en benägenhet att iakttä det förbudet sämre och sämre för varje år, håller det ändå i stora drag fram till den dag då budgeten presenteras för riksdagen.

Men en så intressant sak som att bilaccisen skulle höjas med låt mig säga 500 kronor per bil behöver inte publiceras i tidningarna för att bli känd för ett mycket stort antal människor. Det är ju många som handskas med materialet i olika funktioner, och det är mycket troligt att djungeltelegrafens skulle fungera effektivt i sådana fall. Vi hade inget intresse av att få igång en våldsam hamstring av bilar. Även om 500 kronor väl inte i och för sig skulle utlösa någon stark hamstring bland normala och lugnt tänkande människor, är det ju ändå ingen tvekan om att en sådan sak som en höjning av bilaccisen i det heliga businessintressets namn blir ett utomordentligt reklamslag vid försäljningarna. Vi har ju också sett helsidesannonser under januari månad, i vilka det stått: "Köp bilarna som stod i lager vid årsskiftet. De är befriade från den höjda omsättningsskatten." Om kunskapen rörande den höjningen hade blivit allmän, utan kompletterande kommentar, är jag ganska övertygad om att det skulle ha betytt en hamstringseffekt, som det ligger i allas intresse att hindra uppkomsten av.

Nå, då kan man fråga: Varför inte vänta till den 11 januari? Varför offentliggjorde finansdepartementet den saken redan i början av månaden? Jo, det berodde på att de som levererar in bilaccisen, producenterna och bilimportörerna, redovisar med en eller två jämna månader. Då sade vi oss att det är en befogad serviceåtgärd gentemot dessa skattebetalare, som gör sitt arbete utan ersättning i egentlig mening, och de får räkna med jämn månad och slipper arbeta med brutna redovisningsperioder. Därför sade vi oss: Nu går vi ut och talar om för bilhandeln att det är vår avsikt att framlägga förslag om förhöjd bilaccis, som skall tillämpas från den 1 januari. Det har alltså funnits fog för detta tillkännagivande av regeringens avsikt, och det är något annat än att lagstifta över finansdepartementet.

Herr ordförande! Jag skulle naturligtvis aldrig lova att fatta mig kort, när jag stiger upp i en talarstol. Men bara några ord till om det tyska sparandeförslaget, som är mycket intressant. Även jag har läst det förslaget. Men jag blev inte särskilt imponerad. Det gäller bara 350 mark per år och anställd. Det beloppet blir skattefritt för arbetstagaren och socialavgiftsfritt för arbetsgivaren. Det är inte så stor distans mellan det beloppet och det som vi har för kapitalavdrag i den svenska beskattningen. Det är inget nytt i och för sig. Vi har prövat systemet långt tidigare än våra tyska partivänner, och det är rent av möjligt att man i Tyskland har studerat de svenska deklarationsblanketterna och kommit underfund med att där var något som man kanske kunde ta fasta på.

Slutligen vill jag tillägga att i min bekantskapskrets är det ingen som har forcerat sina frimärksköp med hänsyn till den kommande aktievinstbeskattningen.

Direktör **Jonas Gawell**: Herr ordförande! Jag ser inte som min uppgift i denna diskussion att kommentera grundprinciperna i budgetuppläggningsen och kanske inte heller att opponera mot de generella skattehöjningar och inkomstförstärkningar som föreslagits som medicin mot överkonjunkturen. Men jag tycker ändå att det finns anledning att säga några ord om bilen och den framträdande roll som den har fått i det ekonomiska saneringsprogrammet.

Det är i och för sig ganska lätt att förstå att en finansminister efter ändring av den allmänna varuskatten och den direkta skatten känner sig mer eller mindre nödsakad att gå igenom punktskatteobjekten för att där finna nya möjligheter. Vi är ganska vana vid att bilismen då kommer i förgrunden. Men vore

det ändå inte ur många synpunkter riktigare och rimligare att fördela skattebördan mera jämnt över hela konsumtionsområdet, så att alla varor drabbades i stort sett lika hårt?

Nu har finansministern lämnat en särskild motivering för specialbeskattningen av problembarnet bilen. Förslagen där går ut på bilaccis samt skatt på bensin och brännolja. Det har inte alltid framgått av referaten i pressen, och inte heller i den presentation som lämnats här, att den höjda skatten på brännolja slår direkt som en kostnadsstegring på produktionen och näringslivet. När det gäller ökningen av bilbeståndet, behovet av vägar och gator samt ökningen av bilimporten har man i finansplanen inte närmare presenterat vilka siffror man i dag är mest oroad av. De jämförelser som gjorts under kommunikationshuvudtiteln är såpass långsiktiga — de gäller för perioden 1950—1964 — att de väl i stort sett bara har historiskt intresse. Därför tycker jag det kan vara på sin plats att här lämna några informationer, som kanske kan motverka de mest överdrivna uppfattningarna om vilken utveckling vi haft när det gäller bilbeståndet.

Man kan på det området inte tala om någon accelererad utveckling. Ökningen av personbilsbeståndet har under de senaste 10—12 åren hållit sig omkring 100 000 och 130 000 vagnar varje år. Den siffran har varje år varit ganska konstant. Och det betyder att den relativa ökningen under nämnda period har sjunkit rätt avsevärt. När bilförsäljningen ändå har ökat, beror det till väsentlig del på ersättningsanskaffningen för skrotade fordon, och det är också en naturlig konsekvens av det genombrott för bilismen som skedde för ett tiotal år sedan, alltså på 1950-talet. Detta gäller också för 1965, då mindre än hälften av bilförsäljningen avsåg nytilskott till bilbeståndet.

Man skall sålunda ha klart för sig att det inte rör sig om någon accelererad utveckling av bilparken. Men ingen kan självfallet förneka att utvecklingen på bilismens område ställt och ställer betydande krav på vägbyggandet. Det är i och för sig en helt naturlig anpassningsprocess man där har att göra med, men i dag är det kanske mera fråga om en eftersläpning än om den aktuella utvecklingen på bilområdet.

Man kanske också skall säga något om finansieringen av vägbyggandet i diskussionen. Bilisterna har genom bilskatterna ställt medel till förfogande för det statliga vägbyggandet och för gatubyggandet. Man kan tala om en totalbalansering i den bilskattebudgeten — ja, om en ganska betydande överbalansering — om man även tar med punktskatterna utanför bilskattebudgeten. Om man hämmar ökningen av antalet bilar, exempelvis genom punktskatter, bilaccis, brännoljebeskattning e. d., minskar man följaktligen automatiskt de bilskatteinkomster som skulle ge ekonomiska resurser att genomföra vägbyggnaderna. Men om man ser på finansministerns beräkningar av inkomsterna i det hänseendet, förefaller det som om han inte kalkylerar med någon större effekt av skattehöjningarna.

Bilimporten har också redovisats som ett särskilt orosmoment i den ekonomiska utvecklingen. Enligt statsverkspropositionen har den stigit snabbare än den totala importen. Men där vill jag erinra om att bilsektorn inte bara har en import- utan också en exportsida, som under en lång rad av år har utvecklats väl så snabbt som importsidan. Det skall väl också sägas att den svenska bilindustrin för sin internationella konkurrenskraft på exportmarknaden i hög grad är beroende av en god hemmamarknadsförsäljning, som givetvis sker i

konkurrens med de utländska tillverkarna, samt av en snabb expansion. Det är nödvändigt i det utomordentligt hårda internationella konkurrensläget.

Den större importökning som vi noterade under 1965 är däremot av speciellt slag och inte alldeles oberoende av statsmakternas egna åtgärder. Det var nästan oundgängligt att omsättningsskattens höjning i somras skulle leda till en mycket stark importforcering under första halvåret. När man sedan befarade nya skatter under det kommande halvåret — det har ju visat sig att de farhågorna inte var ogrundade — var det väl ganska naturligt att importörerna fyllde på sina lager, så att de hade någon möjlighet att möta en eventuell förnyad hamstringsvåg.

Nu visar siffrorna för höstmånaderna augusti t. o. m. november att nyregistreringen av bilar blev ganska liten, totalt en nedgång med 9 procent, och decembersiffrorna ser inte ut att ändra den bilden. Det betyder att den totala försäljningsökningen 1965 trots allt blev förhållandevis måttlig.

Mot den bakgrunden ifrågasätter jag, om det inte hade varit riktigare att gå in på en generell typ av varubeskattning, om man nu vill använda den indirekta beskattningens väg, och fördela bördorna litet mera jämnt över hela varuområdet.

Professor Erik Lundberg: Herr ordförande! Jag noterar att det även här på Handelshögskolan har utbildats ett kösamhälle. Talarna borde kanske erlagga avgift för att få ordet, så att man inte behövde vänta så orimligt länge. Jag begärde ordet på ett tidigt stadium i diskussionen, och jag hade förberett en rad olika alternativa synpunkter som passade in i debatten då, men nu är jag ganska desorienterad.

Jag fäste mig vid en sak i finansministerns inledningsanförande, nämligen den att han använde orden realism och realistisk. Realism är ju något som man tycker att finansministern utstrålar personligen. Men det finns realism på olika nivåer. Om jag börjar underifrån, så har vi först den politiska realismen. Sedan har vi den så att säga logiska realismen, d. v. s. den typ av resonemang och det slag av siffror som passar in i en nationalbudget (alltså den realism som gäller i detta sammanhang), och så har vi slutligen den verkligt intressanta realismen, den sanna prognos för den framtida verkligheten som vi försöker göra.

Det var kanske inbillning, men jag tyckte att finansministern ansåg att politiskt-realistiskt sett var den nu föreslagna finanspolitiken vad man kunde göra i dag. Däri vill jag då lägga in den innebörden att egentligen, och om den politiska situationen vore annorlunda, om partiet var starkare eller hade samma åsikter som finansministern, skulle man göra mera och annorlunda. Detta är kanske en feltolkning, men jag använder den som arbetshypotes i min fortsatta framställning.

Jag tror att finanspolitiken, sådan den är upplagd och om man ser den som en rimligt realistisk bild av verkligheten — och särskilt sådan man får den i finansplanens bilaga i form av nationalbudgeten — betyder en alltför svag finanspolitisk åtstramning. Att åtstramningen är för sen vet vi alla. Det är ingen svår anklagelse mot regeringen och dess ekonomiska politik att säga detta. Sådant inträffar ständigt i alla länder; ingreppen sker för sent. Och när man väl gör dem, måste de bli hårdare och mera djupgående än de hade behövt bli, om de gjorts på ett tidigare stadium. Det är ju alldeles klart att ingreppen i rådande konjunkturskede kommit för sent, eftersom vi har fått den nuvarande

överhettningen i vår ekonomi och den brist på jämvikt i betalningsbalansen som uppstått under 1965.

Jag är fullt på det klara med, och det bör slås fast, att den målsättning som finansministern här angivit och sådan den står redovisad i finansplanen i huvudsak accepteras av alla. Den ger en rimlig och riktig bild av läget, och observationerna är tagna ur den verklighet som omger oss. Det är väsentligt att vår export och våra industriinvesteringar bör öka så som finansministern här så värtaligt redogjort för. Frågan är bara vad den föreslagna finanspolitiska åtstramningen kan betyda.

Man kan försöka åskådliggöra den finanspolitiska åtstramningen på olika sätt. T. ex. genom att säga att i förhållande till den finanspolitik man förde under förra året är det en betydande åtstramning. Det är också en åtstramning i förhållande till en slappare finanspolitik vilken som helst än den som nu föreslås, och därvid kan man ju göra alla möjliga jämförelser. Men det är mycket svårt — och det står också utsagt på flera ställen — att avläsa finanspolitikens åtstramningseffekt genom att se på budgetsaldot och dess förändring eller på det finansiella sparandet.

Men jag har en känsla av att den lilla förskjutning i budgetens saldo, som skett genom åtstramningen på utgiftssidan, genom de skattehöjningar som genomförts och genom den automatik som förekommer vid sidan därav, är en relativt oväsentlig åtstramning i förhållande till den allmänna expansionseffekten av tämligen parallellt stigande statsinkomster och -utgifter. Därför har jag svårt att följa gången från denna relativt ringa finanspolitiska åtstramning och till den ganska acceptabla bild av det ekonomiska läget och hela utvecklingen från 1965 till 1966 som finns i nationalbudgeten.

Det framgår ovanligt tydligt av texten att nationalbudgeten i år representerar en plan. Den skisserar den typ av utveckling som man vill få till stånd. Det finns också en viss realism i bilden, när man säger att längre kan man inte hoppas att komma. Så lägger finansministern fram materialet — och vad kan finansministern då göra annat än säga att de åtstrammingsåtgärder som han anser vara politiskt sett maximala också i huvudsak leder till det uppställda målet? Om man i stället skulle säga att han anser åtgärderna otillräckliga i förhållande till det uppställda målet, fattades det ju något.

Därför är det intressant att i nationalbudgeten läsa att det finns ett annat alternativ, som såvitt jag förstår förefaller mera realistiskt. I det alternativet räknar man med en ökning av lönerna med 9 à 10 procent, med de konsekvenser detta får på prisutvecklingen. Jag har heller aldrig sett att vi har fått en mindre lönehöjning vid den grad av full sysselsättning som vi ju ändå räknar med att ha under 1966. Och avtalsläget ser inte särskilt ljus ut, med hänsyn till de diskrepanser i utvecklingen som uppkommit under föregående år. Jag tycker därför att detta alternativ ger en väsentligt mera realistisk bild av löneutvecklingen än det av finansministern accepterade, med de konsekvenser som en sådan löneökning får på konsumtionssidan.

Men detta andra alternativ som ger en annan och dystrare bild av utvecklingen och ett väsentligt större och bestående underskott i bytesbalansen under 1966 än vad som skisserats i finansplanen, det avdunstar plötsligt på sidorna 13—14 och kvar står endast det alternativ som ligger till grund för finanspolitikens uppläggning.

Den andra frågan om realism i modellen gäller export och import. Det är en

central fråga. Där hoppas finansministern att den dämpning av överkonjunkturen som särskilt finanspolitiken skall ge upphov till skall lösgöra resurser. Såvitt jag läst rätt skall den också bidra till att den reala nationalprodukten stiger från 3,5 till 4 procent och att resurser lösgöres för exportökning. Ja, det är ju möjligt. Men det är svårt att säga om detta verkligen skulle bli fallet. Det finns en del osäkra punkter.

Vi har här i Sverige nu råkat in i en brist på balans i utrikeshandeln, som är av delvis annat slag än den obalans andra länder tidigare råkat ut för. Det vanliga är att det huvudsakligen är importsidan som expanderar helt plötsligt, och att det är detta som orsakar besvärligheterna. Det var vad som hände i Japan, Holland och England samt i Italien vid olika tillfällen. Exporten har däremot i regel fortsatt i mera lugn takt. Vi har däremot fått påfrestningar samtidigt från båda sidorna, men det mest oroande är att exporten har saktat av.

Teorin i nationalbudgeten och finansplanen är den att den exportdämpning som inträtt i huvudsak beror på ett överengagemang av resurserna, brist på arbetskraft och svårigheter med att få fram exportvarorna. Det är möjligt att den teorin är riktig. Där kan man inte göra annat än testa om det stämmer, när man ser till resultaten. Men det finns också en annan möjlighet, nämligen den att vi nu står inför resultatet av en avverkning av det stora utrymme vi haft för exporten efter kronans depreciering 1949. Exporten har haft ett gott utrymme med hyggliga vinster, men dessa har successivt pressats ihop. Man kan nu befara en strukturell förändring och att det alltså delvis kan vara fråga om djupare liggande orsaker till exportminskningen än en tillfällig överhettning. Det kan ingenting bevisas om detta. Men det finns där en väsentlig osäkerhetspunkt i uppläggningsplanen av finansplanen, och jag har här velat peka på den.

Med hänsyn till vad finansministern sade i sitt senare inlägg skulle man eventuellt kunna få den uppfattningen att vi snart kan få en uppmjukning av finanspolitiken. Den skulle då — såvitt jag förstår — vara orsakad av en avveckling av kriget i Vietnam och en följande amerikansk recession. Får vi inom rimlig tid en sådan recession, blir våra problem bara värre. Ty nu har vi fått en exportförsvagning och en försämrad betalningsbalans, medan det rätt högkonjunkturer runt omkring oss och världsimporten har befunnit sig i starkt stigande. I ett läge med svagare internationella konjunkturer blir det mycket svårare att komma ur en valutakritisk situation. Vår ekonomisk-politiska handlingsfrihet skulle bli hårt beskuren.

Vidare har vi ytterligare en punkt som är osäker. Jag tänker på den 14-procentiga ökningen av industriinvesteringarna respektive den 10-procentiga volymökningen för näringslivets investeringar. Riksbanken för ju en stram kreditpolitik, och den skall vi ha kvar. Vid en minskning av valutarenserven blir det automatiskt en åtstramning, som jag är säker på att riksbanken kommer att begagna sig av. Om man då också tar hänsyn till det försämrade vinstläget, och om vi får de löneökningar jag talade om i det andra alternativet, så blir svårigheterna större än nu då det gäller att med egna medel finansiera en i och för sig önskvärd investeringsökning. En nedgång eller en mindre ökning av industriinvesteringarna skulle hjälpa fram exporten — vilket finansministern också antydde. Det är sålunda ett alternativ. Men i stället skall vi få ökade svårigheter på längre sikt.

Slutligen saknar jag en annan sak i finansplanen, särskilt med hänsyn till att den kommer ungefär samtidigt med en långtidsplan, nämligen en diskussion

av möjligheterna till en mera långsiktig pris- och inkomspolitik. I stort sett saknar vi förmåga att reda upp balansbristerna i inkomstbildningen från år till år. Men ändå siktar man på att klara problemen under budgetåret. När finansministern talade om hur man i olika planeringsgrupper sitter och planerar med skygglappar för ögonen och utan att ta hänsyn till vad andra planerare gör — så att finansministern tvingas ingripa med hårda medel, som vi tycker rätt illa om — frågar jag: Varför har vi då inte någon sorts långsiktig pris- och inkomspolitik? Varför skall vi alltid försöka lösa de lönepolitiska jämviktsbristerna så fort att vi ständigt får för stora höjningar på kort sikt?

Både när det gäller hyressättning och lönebildning skulle man behöva en långsiktig målsättning. Den enskilde medborgaren skall behöva se hur utvecklingen går från år till år ur synpunkten av längre perspektiv. Långtidsutredningen har mest sysslat med de reala perspektiven och har inte gett sig mycket in på de pris- och lönepolitiska samt inkomstutjämnande åtgärder det här är fråga om. Långsiktiga mål på inkomstbildningens område skulle nog underlätta den ekonomiska politikens bedrivande från år till år.

Direktör Olof Sundén: Herr ordförande! I finansministerns ganska roliga redogörelse för enkäten om sparorsakerna i det s. k. Strängaspelet saknade jag en åsikt, varför jag undrar, om populationen var rätt vald. Den åsikt jag saknade, och som jag själv hyste, är den att om regeringen gör ett sparande så lönsamt som i det här fallet, så måste det vara något "lurt" med i spelet, och då är det nog inte värt att engagera sig alls. Jag vet flera personer som under de åren helt avstod från att spara, i undran över vad som kunde vara dolt för deras insikt.

Därmed vill jag ha sagt, att med den erfarenhet medborgarna nu har, finansdepartementets inflytande på sparandet nog i stort sett inskränker sig till ett negativt avskräckande men knappast utsträcker sig till ett positivt befrämjande av sparandet. Det som vi har upplevt under det nu gångna året tycker jag också tyder på detta.

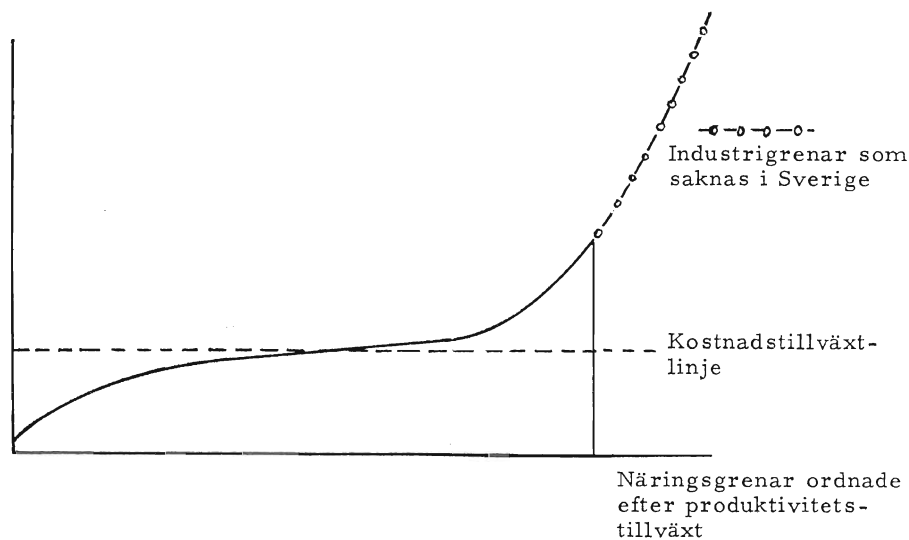
Vi skall väl inte förvåna oss över att de som har en sparad slant i banker, där medlen är disponibla, tog ut sina pengar och köpte varor, innan investeringsskatten ökade. Ty det är ju så att om jag som sparare tar ut ett belopp och köper en vara efter omsättningsskattens höjning, så bör inte ens finansministern kunna komma ifrån att prisstegringen för det köpet har varit den högre av de i dag debatterade siffrorna eller 7 procent. Om det däremot gäller inköp för lön utbetald efter investeringsskattens höjande, så är väl finansministerns synpunkt riktig; där kunde han välja mellan att höja den direkta skatten eller att höja omsättningsskatten med ungefär samma resultat för konsumenten. Men om det som sagt gäller sparpengar som användes för ett köp, så blir det en stegring med 7 procent. Jag har själv som tekniker ganska svårt att förstå, hur man kan hålla på att tjata så länge om ett så självklart problem.

Vi tycks för närvarande vara inne i en ond cirkel, som gör att vi får en ständigt ökande inflation och ett ständigt ökande tryck på vår betalningsbalans. Det är möjligt, att detta delvis beror på att vi är inne i en period där den yngre generationen sparar mindre än vad den äldre gjort samt att de yngres mindre sparbenägenhet slår igenom i en minskning av just det sparande som dr Nabseth nämnde. Om våra sparade tillgångar, som ligger i nominella värden i finansinstitut och som på 1950-talet rörde sig om 50 miljoner och som väl

har stigit en hel del sedan dess successivt skall frigöras och inte ersättas av de yngres sparande, är vi illa ute. Det är åtskilligt av de medlen som kan komma loss och hota vår valutaserv, om misstroendet fortsätter och om vår ålderspyramid har med denna nettoavtappning av sparkapital att göra.

En annan ond cirkel som jag i egenskap av tekniker vill antyda hänför sig till industrins eller de olika näringsgrenarnas ålderspyramid. För att åskådliggöra den vill jag hänvisa till följande figur:

Produktivitetstillväxt

Om vi sorterar näringsgrenar efter produktivitetstegring — alltså inte efter själva produktiviteten — så får vi ett diagram med de ofta gamla industrigrenar, som har låg eller ingen produktivitetstegring längst till vänster, och allt yngre industrigrenar med stigande produktivitetstegring till höger. I centrum får vi en plåt mellan den avtagande och den starkt stigande delen av kurvan. Dessa senare företag representerar ofta nya typer av industrier, t. ex. elektronikindustri, kemisk industri såsom fibrer och liknande. Mellanplåtån representerar mera mogna industrier — låt oss säga verkstadsindustrin och även i stor utsträckning den tyngre kemiska industrin och kanske också den elektriska industrin.

Om vi nu lägger in en kostnadsstegringslinje för ett visst år över diagrammet (den streckade linjen på bilden), som vi antar träffar alla industrier lika, så måste den positiva överskjutande ytan balanseras av den negativa underskottsytan, om vi skall undgå en inflation.

Det väsentliga är nu att vi här i Sverige har förvånande mycket litet av de nya industriaktiviteterna med snabb produktivitetstillväxt. Vi saknar i stor utsträckning den elektroniska industri som finns i Amerika, och vi saknar just den kemiska industri som under de senaste tio åren har haft den högsta produktivitetstillväxten i USA, nämligen syntetiska fibrer. I USA har man med andra ord ett industriregister som sträcker sig mycket längre mot hög produktivitetstillväxt.

Jag sade, att vi här i Sverige har färre och mindre industrier med hög produktivitetstegring, men tyvärr är det så att industrierna här i landet också fortare förlorar sin produktivitet än de gör i USA. I Amerika har man textilindustrier som alltjämt visar tillfredsställande produktivitetstegring i relation till löne- och kostnadsstegringen tydligen därför att de kan köra i 20 eller 30 gånger så stora serier som den svenska textilindustrin. Om kostnadsstegringslinjen på diagrammet läggs högt, betyder detta, att vi ställer större krav på produktivitetstillväxten om inflation skall undvikas och de industrier som inte orkar med denna takt åldras alltså fortare. Industrierna i Sverige har med andra ord en kortare aktiv levnadsålder; en industri i Sverige är effektiv under kortare period än en i Förenta staterna, vilket i vissa fall är betänkligt ur investeringssynpunkt.

Orsaken till att vi inte har så många nya industrigrenar är naturligtvis först och främst vår lilla marknadsvolym. Vi har svårt att starta industrier så som man gör i USA, därför att hemmamarknaden är för liten, och det är inte lockande att bygga upp en exportmarknad för en första obetydlig produktion.

En annan sak är att de nya produktivitetspotenta industrierna inte heller gynnas finansiellt. Här spelar risktagandet in. Vi skall kanske vara tacksamma för miljonärernas sparande, eftersom det oftast är privatkapital som satsas på de nyaste idéerna. Erfarenheten är att etablerande finansinstitut hellre köper företag som har blivit litet äldre och kommit upp i en omsättning på 10—20 miljoner. Det är en säkrare placering men inte speciellt utvecklingsbefrämjande.

Tyvärr bör man helst inte nämna, vilka industrier som är gamla och inte orkar följa med i utvecklingstakten ty industrirepresentanter är synnerligen känsliga för att bli omnämnda som engagerade i åldrande industrier. Det är ett ungefär lika stort brott som att offentligt påpeka, att en dam har uppnått pensionsåldern. Våra damer är oerhört måna om att visa sig ungdomliga och vitala, och detsamma gäller märkligt nog om industrier. Men det är säkert en fråga som vi måste ta upp i planeringssammanhang, så att de 4 procent produktivitetstegring i näringslivet som finansministern förutsätter inte en vacker dag visar sig vara en överskattning på grund av att vi har en industriell ålderspyramid, som inte tillåter detta tempo.

Jag är alltså rädd för att vi kan vara inne i två onda cirklar, en som sammanhänger med sparandet och ålderspyramiden för befolkningen, och en annan som sammanhänger med produktiviteten och ålderspyramiden för industrin.

Statsrådet **Gunnar Sträng**: Herr ordförande! Trogna, kvarvarande vänner! Jag vill kort och gott säga, att efter noggranna överväganden av dagens situation har vi ansett det vara riktigare att ta punktskatterna än att på nytt börja fingra på den allmänna omsättningsskatten. Vi har ett skatteförslag rörande brännoljan, men det har tillkommit med hänsyn till att vi inte skall få alltför stora snedvridningar mellan bensinen och oljan. Båda användes ju för samma ändamål.

När direktör Gawell frågar om man inte i stället kan lägga bördorna på en generell beskattning, så blir mitt svar: Nej.

Professor Lundberg gjorde en rent vetenskaplig analys av begreppet realism: politisk, logisk och verklig realism. Min realism får väl anses vara något av en kombination av dessa tre, och i fråga om stringens är den väl därför inte alldeles otadlig. Det är jag den förste att erkänna.

Sedan vill jag också säga, att om man inte i finansplanen finner en direkt redovisning som är kopierad från nationalbudgeten — där det finns dubbla alternativ — så är det väl därför att jag som politisk linje inte gärna kan servera två alternativ. Jag måste ju bestämma mig. Det har jag gjort här. Finansplanen är ett politiskt dokument.

Det är alldeles riktigt som professor Lundberg säger, att om vi får en internationell recession, så är det klart att vi ställes inför andra och ytterst besvärande problem. Professor Lundberg tangerade dem, men tiden är nu för långt framskriden för att ta upp en debatt om vilka åtgärder som då rätteligen bör vidtagas.

I avseende på långtidsplaneringen om löne- och prispolitiken kan jag säga att det är ett lockande idéprogram som vi i mått av fattig förmåga får försöka realisera successivt. Men om det ligger så värst mycket realism i förslaget vet jag inte.

Allra sist vill jag säga till direktör Sundén, att om man har den filosofin att misstro danerna när de kommer med gåvor, är det ju rätt dystert. Då skall man över huvud taget inte fundera på några sparstimulerande åtgärder, ty då får de rakt motsatt effekt mot den avsedda.

Ordföranden: Jag ber att ännu en gång få tacka finansministern för hans medverkan. Samtidigt tackar jag alla dem som gjort inlägg i debatten.

Därmed förklarar jag detta sammanträde avslutat.